

Strategische Agenda met Uitvoeringsprogramma

AgriFood Noordoost Brabant

“Excellente AgriFood regio”

Opgesteld door drs R.J.T. Schutten
Kwartiermaker AgriFood samenwerking

in opdracht van het
Strategisch Beraad Noordoost Brabant

November 2013

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
Overzicht Ambities, Programmalijnen, Actielijnen en beoogde Resultaten ..	5
AgriFood NOB: Ambitie, Strategie en Koers	11
AgriFood NOB: Uitwerking Programmalijnen	
▪ People	18
▪ Business	21
▪ Innovation	23
▪ Basics.....	28
Communicatie.....	32
AgriFood Uitvoeringsorganisatie en begroting 2014.....	33
Bijlage:	
AgriFood NOB: Uitvoeringsprojecten.....	35
▪ People	36
▪ Business	38
▪ Innovation	41
▪ Basics	44
Investeren in Ontwikkeling	50
Samenstelling Strategisch Beraad Noordoost Brabant.....	53

Inleiding

Noordoost Brabant is een economisch sterke regio. Daarin vervult het AgriFood-cluster een essentiële rol. Maar de sterke positie van de regio is naar de toekomst toe niet vanzelfsprekend. En dat terwijl voor de topsector AgriFood de komende decennia belangrijke groeikansen worden verwacht. Er zijn grote uitdagingen als gevolg van onder meer wereldwijde bevolkingsgroei en veranderingen in voedingspatronen. Om deze groeikansen ook daadwerkelijk te kunnen benutten dienen innovatieve en duurzame producten en productiemethoden ontwikkeld te worden. Noordoost Brabant wil vanuit haar historie, dichtheid, verwevenheid en compleetheid van het AgriFoodcomplex hierin een leidende en onderscheidende rol spelen. Dit is belangrijk voor de economie van de regio en van Nederland, ook in internationaal perspectief.

Om dit realiseren heeft het Strategisch Beraad Noordoost Brabant, bestaande uit vertegenwoordigers van overheden, onderwijsinstellingen en ondernemers (samenstelling zie bijlage), het initiatief genomen om Agrifood tot speerpunt voor de economische ontwikkeling van de regio te komen. Tevens wil zij de weg bereiden voor een nieuwe en robuuste triple helix-samenwerking in de regio.

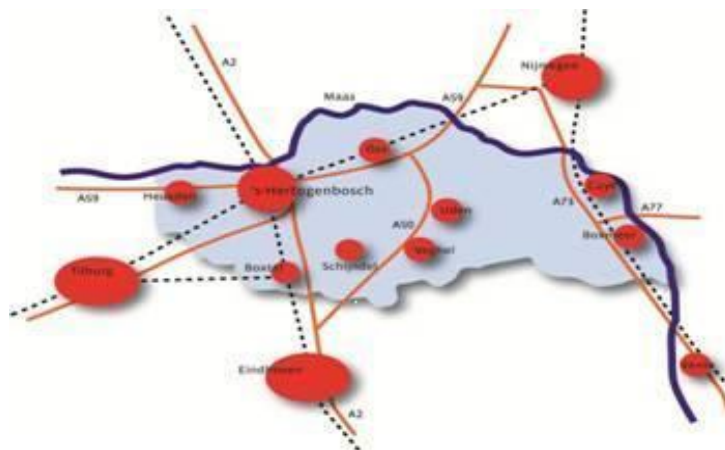
Deze Strategische Agenda met Uitvoeringsprogramma geeft de koers aan naar het doel en de ambitie: excelleren als topregio in AgriFood. Het is de startagenda van de samenwerkende overheden, kennisinstellingen en bedrijven in de Stichting AgriFood Noordoost Brabant.

Deze uitvoeringsagenda zal formeel door het nieuw te vormen Stichtingsbestuur begin 2014 formeel worden vastgesteld.

Dit document heeft als doel als basis te dienen voor vormgeving van deze Stichting en de hiervoor benodigde besluitvorming in diverse gremia.

Ook is dit document van het Strategisch Beraad Noordoost Brabant een uitnodiging tot participatie aan hen die onze ambitie delen en hieraan een bijdrage kunnen en willen leveren.

Noordoost Brabant
Oktober 2013.

Samenvatting

Ambitie en Koers

Noordoost Brabant excelleert in 2020 als **topregio** in Agri & Food. Het AgriFood-cluster zet maatschappelijke vraagstukken op het terrein van duurzaamheid, voeding en gezondheid om in producten, diensten en concepten met toegevoegde waarde voor mens, plant, dier en haar omgeving. **Sterke clusters** vormen gezamenlijk dé proeftuin waar ketenpartners en toeleveranciers innovaties tot stand brengen. Daarom is de regio aantrekkelijk om er te wonen, te studeren en te werken en voor bedrijven als optimale investeringslocatie.

Een stevige ambitie, al beschikt de regio over die unieke kracht. Van oudsher al. Nergens is de aanwezigheid, de compleetheid en kwaliteit van het totale AgriFood-cluster zo manifest aanwezig. Dit cluster omvat de **gehele AgriFood-keten**, uit sectoren en branches waarmee deze keten samen waarde creëert zoals bouw, ICT, pharma, metaal- en elektrotechniek en uit kennis- en onderwijsinstellingen. De regio ligt strategisch tussen een aantal wetenschappelijke centra waarmee intensieve relaties zijn, zoals Wageningen, Nijmegen, Eindhoven en Tilburg. Door met deze centra samen te werken zal Noordoost Brabant zich nog verder ontwikkelen tot **hét toepassingsgebied en de proeftuin** voor nieuwe producten, technieken en concepten in de AgriFood-keten, zowel in de foodketen als in de verwaardiging tot groene inhoudsstoffen.

Om dit mogelijk te maken gaan overheden, bedrijfsleven en kennisinstellingen gezamenlijk aan de slag op een viertal programmalijnen, nl. *People, Business, Innovation en Basics*.

People

Centraal staan mensen. Onder meer in de match tussen 'mens en werk', specifiek in de sector AgriFood. Initiatieven en projecten in dit domein hebben te maken met **arbeidsmarkt** en het (blijvend) ontwikkelen van kennis en vaardigheden. Speciale aandacht is er voor het interesseren van **jonge mensen** voor een carrière in AgriFood en hun aansluiting op de (toekomstige) arbeidsmarkt. Dit moet leiden tot onder meer een:

- AgriFood HRM-netwerk en een op de regio toegespitste Human Capital Agenda waardoor zowel de verbinding tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt als de relatie tussen onderwijs en bedrijfsleven toekomstgericht en specifiek gemaakt wordt.
- talentontwikkelingsprogramma AgriFood waardoor jonge mensen van alle niveaus zich aan de regio weten te binden en de regio beschouwen als een logische plaats voor opleiding, onderzoek en werkplek in de AgriFood.
- opleidingsinstituut Food/Foodmarketing/Foodketen waardoor expertise beter en sneller in de regio tot waarde gebracht kan worden in producten, diensten of concepten;
- opleidings- en kenniscentrum 'Smart Agri Technologies' waardoor toepassing van nieuwe technologie in de agrarische bedrijfsvoering gestimuleerd wordt.

Business

Dit domein richt zich op het creëren, versterken en vernieuwen van **netwerken** en het vergroten van het aantal **succesvolle innovaties**. Via Ondernemerslift+ worden startende ondernemers ondersteund. Het aantrekken van nieuwe bedrijven en doorontwikkeling van bestaande bedrijven zorgen ervoor dat in de kritische massa in alle schakels van de AgriFood-keten op peil blijft. Dit doen we door onder meer het realiseren van een:

- regionaal acquisitiebeleid AgriFood zodat door vestiging of doorgroei van bedrijven de omvang en kwaliteit van het AgriFood-cluster onderscheidend blijft.
- sterk AgriFood-netwerk met de verbinding naar andere sectoren en branches met bijbehorende makel- en schakelcapaciteit zodat het samenwerken in de keten, maar ook tussen sectoren, de zogenaamde "cross-overs", meer gaat plaatsvinden en er daardoor meer toegevoegde waarde in de regio gegenereerd wordt;
- AgriFood Innovatie Motor waarbij ondernemers elkaar ondersteunen in het succesvol innoveren en de slagingskans ervan vergroot wordt.
- sluitende en beschikbare kapitaalstructuur waardoor bedrijven gestimuleerd worden zich te ontwikkelen en te vernieuwen;

Innovation

Activiteiten in dit domein zijn gericht op het ontwikkelen van **innovatieve clusters** of proeftuinen (volgens het open innovatiemodel) waardoor samenwerking, ontwikkeling, innovatie en kennisoverdracht bevordert wordt. We streven naar onder meer:

- het realiseren van meerdere innovatieclusters die een vooraanstaande rol vervullen in het (open)innovatiesysteem, waarbij tevens onderzoeksfaciliteiten gedeeld kunnen worden waardoor toegepast onderzoek, bijvoorbeeld door de WUR, TUE of TNO op bedrijven of clusters in de regio uitgevoerd kan worden;
- de opzet van een kennis- en businesscentrum AgriFood waar de toepassing en overdracht van kennis centraal staat;
- de totstandkoming van uitvoeringsconsortia op de volgende sleutelgebieden:
  - **Duurzame Waardeketens** zoals nieuwe sourcings- of ketenconcepten, regionale kwaliteitsproducten, nieuwe verbindingen met consumenten en tegengaan van verspilling in de AgriFood-keten;
  - **Gezonde voeding en Life-sciences** zoals nieuwe voedings- en zorgconcepten, "One Health-aanpak", specialistische voeding in de vorm van menukaarten voor bijvoorbeeld ouderen of mensen met obesitas of kanker en de ontwikkeling van geneesmiddelen vanuit biotech.
  - **(ICT-) Technologie en Logistiek** zoals het toepassen van "smart farming", slimme distributieconcepten en "high-care" technologie in voeding.
  - **Biobased en Groene Energie** zoals energieproducerende productiesystemen, productie van groene energie, duurzame eiwitverrijking voor Food, Feed en Pharma en het verwaarden van reststromen door omzetting in grondstoffen (functionele eiwitten of bio-actieve stoffen).

Basics

Hier gaat het om de randvoorwaardelijke **infrastructuur** voor een sterke regio middels toplocaties, bereikbaarheid & mobiliteit, de verbinding tussen stad en platteland, en maatschappelijke waardering van AgriFood. Een **goed woon-, werk en leefklimaat** biedt de juiste basis om te excelleren als topregio in AgriFood. Met name vanuit de overheden zal ingezet worden op:

- de ontwikkeling van 5 toplocaties in de regio en een vestigingsklimaat gericht op het bevorderen van duurzame ontwikkeling en innovaties;
- de realisatie van de regionale bereikbaarheids- en mobiliteitsopgaven;
- het versterken van de relatie 'stad-platteland' waar op ondernemende wijze verbindingen worden gerealiseerd;
- een duurzame regionale arbeidsmarkt.

Communicatie

"Be good, and tell it"; De regio wordt erkend en herkend als innovatieve topregio. We hebben **toonaangevende evenementen** in ons gebied. Het nieuw te ontwikkelen concept 'Dutch AgriFood Week' is daar een voorbeeld van. De regio fungeert daarmee als podium voor zowel zakelijke als op de consument gerichte evenementen. We beogen van de regio uiteindelijk een sterk merk te maken. Dit door consequente **branding** en actieve Public Affairs en PR en vooral doen waar we goed in zijn; toegevoegde waarde realiseren in AgriFood.

Samenwerking

Het realiseren van een sterke topregio is een gemeenschappelijke ambitie en opgave van zowel overheden, kennisinstellingen als bedrijfsleven. Om de gekozen strategie tot uitvoering te brengen zal een **triple-helix samenwerking** in de vorm van een stichting worden opgericht met een **slagvaardige uitvoeringsorganisatie**. Het investeren in innovatie wordt mogelijk gemaakt via het **regiofonds**, opgebouwd uit een bijdrage per inwoner en via projectfinanciering vanuit bedrijfsleven, kennisinstellingen en externe fondsen, zowel provinciaal, nationaal als Europees.

Overzicht Ambitie, Programmalijnen, Actielijnen en Resultaten

Ambitie :

Noordoost Brabant excelleert in 2020 als topregio in AgriFood. Door het AgriFood-cluster worden maatschappelijke vraagstukken op het terrein van duurzaamheid, voeding en gezondheid omgezet in producten, diensten en concepten met toegevoegde waarde voor mens, plant, dier en haar omgeving. Daarom is de regio aantrekkelijk voor mensen om er te wonen, werken en te studeren en voor bedrijven in het AgriFood-cluster om zich er te vestigen en te blijven investeren in de toekomst.

Deze ambitie is vertaald in **14 “stippen op de horizon voor 2020”**; stevige ambities waarop waarop met name bedrijfsleven en kennisinstellingen elkaar op gaan vinden. Op deze ambities, waar het eigenaarschap bij (consortia van) het bedrijfsleven zal moeten komen te liggen worden beschikbare capaciteit en middelen voor netwerkontwikkeling, consortiumvorming, programma- en/of projectontwikkeling en business development wordt ingezet.

In 2020:

Ambitie 1: is er geen krapte op de arbeidsmarkt, o.a. door een **regionaal AgriFood HRM-netwerk** van meer dan 250 AgriFoodbedrijven waardoor zowel actuele als toekomstgerichte vraag en aanbod ten aanzien van competenties, functiespecifieke opleidingen als arbeidsbehoefte (vacatures) op structurele wijze worden afgestemd en opgepakt.

Ambitie 2: is er in de regio een toonaangevend **kennis- en opleidingsinstituut** op het gebied van **Food, Foodmarketing en Foodretail**.

Ambitie 3: draait de **AgriFood Innovatie Motor** volop met ieder jaar 50 ondernemers in begeleiding en resulterend in jaarlijks 10 succesvolle innovaties.

Ambitie 4: is er een winstgevend **integraal samenwerkingsmodel** (van producent tot consument) voor (Brabantse) **streekproducten** (incl. 10 productinnovaties en cross-overs met ICT en logistiek, c.q. distributie).

Ambitie 5: zijn er ten minste 5 **menukaarten en/of “personalised food”-concepten** (cross-over met Health en Pharma) gericht op diverse doelgroepen (zoals ouderen, oncologiepatiënten, mensen met een allergie of obesitas) en beschikt de regio over de hiervoor benodigde kennis (zowel in toepassing, validatie als wetgeving).

Ambitie 6: zijn er twee nieuwe aan AgriFood gerelateerde **zorgconcepten** met cross-overs naar ICT (zorg-op-afstand) en omgevingsfactoren (natuur/landschap/boomteelt, cross-over met green architecture design) in uitvoering.

Ambitie 7: is de **nieuwste generatie kant-en-klaar maaltijden** op de markt gebracht zowel voor in de (gezondheids-)zorg als voor de retail/out-of-home (met cross-overs naar ICT/Technologie “high care”).

Ambitie 8: leven gezonde mensen, gezonde dieren in een gezonde omgeving door een **“One Health-concept”** ontwikkeld door veehouders, overheden, omwonenden, ketenpartijen, volksgezondheidsinstanties en NGO's.

Ambitie 9: zijn er 5 concepten gericht op het **optimaal verwaarden van rest- en/of bijstromen** door omzetting in grondstoffen zoals functionele eiwitten of bio-actieve inhoudsstoffen (cross-over biobased).

Ambitie 10: is er een nieuwe generatie **integraal duurzame huisvestings-concepten** (m.n. in varkenshouderij en pluimveehouderij) vertaald in nieuwe marktconcepten (cross-over met oa. bouw, energie, design en technologie) en ontwikkeling naar meer gesloten en exclusieve ketens.

Ambitie 11: zijn er 5 lokale ketens voor alternatieve, **duurzame eiwitproductie** voor toepassing in Food, Feed en Pharma (cross-over met technologie, pharma, biobased).

Ambitie 12: zijn er 5 concepten die **verspilling in de voedselketen tegengaan**, zowel bij de productie (o.a. "smart-farming"), be-, c.q. verwerking (intelligente verpakkingen), distributie (slimme logistiek), verkoop als bij de bereiding en consumptie.

Ambitie 13: zijn er 5 initiatieven gericht op **duurzame energieproductie** opdat de productie van voeding en groene materialen energie gaat opleveren zoals energieproductie uit organische reststromen, reststromen uit waterbeheer en benutting mineralen uit mestverwerking.

Ambitie 14: is er een toonaangevende **Dutch AgriFood Week**, waarin meer nieuwe en bestaande evenementen op het brede terrein van AgriFood met elkaar verbonden en versterkt worden.

En daarmee wordt Noordoost Brabant **erkend en herkend als dé proeftuin** voor het omzetten van kennis in producten, diensten en concepten met toegevoegde waarde voor mens, plant, dier en haar omgeving.

Strategie:

Noordoost Brabant versterkt haar economische infrastructuur, met het AgriFood-cluster als voedingsbodemp, gericht op duurzame ontwikkelingen en innovatie. Er ontstaat een op duurzame ontwikkeling en innovatie gericht ecosysteem waarin ondernemingen en kennisinstellingen uit de gehele AgriFood-keten samen werken ook in cross-overs naar andere sectoren en vergelijkbare (triple helix)initiatieven om ons heen. Hierbij gefaciliteerd door overheden (van lokaal tot Europees) en in samenspraak met maatschappelijke organisaties.

Koers:

Realisatie van ambities en uitvoering van strategie vinden plaats in programma's. Deze koers wordt gevormd door 4 pijlers; people, business, innovation en basics. Deze pijlers zijn als programmaliijnen via actielijnen omgezet in uitvoeringsprojecten, waarbij het eigenaarschap bij ondernemers, kennisinstellingen en/of overheden ligt. Stichting AgriFood Noordoost Brabant (werknaam) is de drijvende kracht achter deze koers. De uitvoeringsprojecten bepalen de dynamiek en de inhoud van de gezamenlijke agenda van de regio Noordoost Brabant.

1	Programmalijn People Beroepsgericht opleidingsaanbod, ondernemendheid, flexibele arbeidsmarkt en kennis
1.1	Doel: Er is geen arbeidskrachte in de AgriFood-keten; vacatures kunnen op adequate wijze worden ingevuld, zowel op HBO/WO-, MBO en lagere niveaus. Actielijn 1.1: Verbetering match vraag en aanbod op arbeidsmarkt, zowel kwalitatief als kwantitatief.
1.2	Doel: Onderwijs en opleidingsaanbod op HBO en MBO niveau is afgestemd op de behoefte vanuit de AgriFood-keten en op een kansrijk loopbaanperspectief, zowel voor starters op de arbeidsmarkt als in het kader van een leven lang leren. Actielijn 1.2: Aansluiting opleidingsaanbod bij (toekomstige) behoefte bedrijfsleven en loopbaanperspectief.
1.3	Doel: De regio staat bekend vanwege haar toegepaste kennis op het gebied van Food, onder meer zichtbaar in de aanwezigheid van een toonaangevend kennis- en opleidingscentrum. Actielijn 1.3: Realisatie opleiding(en) Food/Foodmarketing/Foodketen
1.4	Doel: Verdere toepassing van (high-)technologie in met name land- en tuinbouw en de daarvoor benodigde expertise bij (toekomstige) ondernemers/medewerkers in het groene domein. Actielijn: 1.4 Ontwikkeling van Opleiding- en kenniscentrum Smart Agri Technologies
1.5	Doel: Ondernemendheid in het onderwijs en het bedrijfsleven wordt versterkt; focus op waardecreatie door samenwerking en innovatie Actielijn 1.4: Bevorderen van ondernemendheid in de regio.
	Beoogde resultaten 2016: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Er is een breed AgriFood HRM-netwerk en een op de regio toegespitste AgriFood Human Capital Agenda; ▪ Er zijn kennisnetwerken op het gebied van duurzame inzetbaarheid en mobiliteit; ▪ Onderwijs en bedrijfsleven spelen gezamenlijk in op de (toekomstige) arbeidsbehoefte in de op de regio toegesneden competentieprofielen; ▪ De regionale opleiding Foodoperator MBO-niveau heeft 200 leerlingen geschoold; ▪ Er is een Talentontwikkelingsprogramma AgriFood op HBO-niveau; ▪ De Haalbaarheid voor het opzetten van een opleiding(sinstituut) gericht op Food/Foodmarketing/Foodketen is onderzocht; ▪ Er is een opleidings- en kenniscentrum Smart Agri Technologies. ▪ Er is een Center of Entrepreneurship gericht op versterking van de ondernemerschapsvaardigheden in het onderwijs; ▪ Er is een Center of Expertise Food verbonden aan de HAS. ▪ WUR-studenten zien de regio Noordoost-Brabant als logische onderzoeks- en werkplek in het AgriFood-domein.

2	Programmalijn Business Nieuwe bedrijvigheid, ontmoeting en samenwerking, innovatievermogen en business development
2.1	Doel: Doordat nieuwe bedrijven (zowel starters als sleutelspelers in de AgriFood of in de "cross-over"-sectoren) zich vestigen in de regio en het bestaande AgriFood-cluster zich heeft kunnen doorontwikkelen wordt de centrumpositie van Noordoost Brabant verder versterkt. Per jaar zijn er 25 starters en 10 acquisities in het AgriFood-complex Actielijn 2.1: meer startende en groeiende innovatieve AgriFoodbedrijven
2.2	Doel: Het bevorderen van samenwerking, met name gericht op (open) innovatietrajecten en (new) business development, zowel binnen de AgriFood-keten als met andere sectoren. Actielijn 2.2.: netwerkversterking gericht op samenwerking in de AgriFood-keten en met andere sectoren in de regio en met relevante initiatieven om ons heen zoals Brainport 2020 en Food Valley Nederland
2.3	Doel: Het aantal succesvolle innovaties neemt toe doordat ondernemers op een gestructureerde wijze gedurende (een deel van het) innovatieproces begeleidt worden. Actielijn 2.3: Realisatie van de AgriFood Innovatie Motor (werknaam)

2.4	Doel: Er is een sluitende en toegankelijke kapitaalstructuur ten behoeve van duurzame ontwikkeling en innovatie voor zowel startende als bestaande AgriFood-bedrijven. Actielijn 2.4: realisatie van een sluitende en toegankelijke kapitaalstructuur voor startende en bestaande bedrijven gericht op het financieren van ontwikkeling en innovatie.
	<p>Beoogde Resultaten 2016</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Het regionaal acquisitiebeleid AgriFood is opgesteld en in uitvoering. ▪ In de regio is een programma gericht op netwerkversterking in uitvoering waar ondernemers, overheden en onderwijs elkaar op diverse wijzen en rondom verschillende onderwerpen ontmoeten. ▪ Er is makel- en schakelcapaciteit tot op bedrijfsniveau beschikbaar waar bedrijven en instellingen een beroep op kunnen doen. ▪ Jaarlijks worden 20 innovatie-initiatieven ondersteund door AgriFood Innovatie Support ▪ De beschikbare kapitaalstructuur is geoptimaliseerd en de bereikbaarheid ervan voor ondernemers en instellingen is verbeterd.

3	Programmalijn Innovation Innovatieclusters, Excellente toepassing van kennis, programma's sleutelgebieden, onderzoeksfaciliteiten,
3.1	Doel: In de regio bevinden zich innovatieclusters, proeftuinen en living labs die een belangrijke rol vervullen in het realiseren van een (open)innovatie-ecosysteem. Actielijn 3.1: Realisatie van innovatieclusters.
3.2	Doel: Om de innovatiekracht te vergroten wordt een kennis- en businesscenter ontwikkeld waarbij de toepassing en overdracht van kennis centraal staat. Actielijn 3.2 Realisatie van een kennis- en businesscentrum AgriFood
3.3	<p>Doel: Er zijn kennisclusters (onderwerpniveau) en uitvoeringsconsortia (op programma- of projectniveau) gerealiseerd, waardoor op de sleutelgebieden ruimte is voor transitie en vernieuwing in de AgriFood-keten. Actielijn 3.3 Realisatie van kennisclusters en uitvoeringsconsortia ter ondersteuning van uitvoeringsprogramma's op de volgende sleutelgebieden:</p> <p>Sleutelgebied: Duurzame Waardeketens;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ontwikkelen van nieuwe sourcings- of ketenconcepten in de "real-food"-markt; ▪ Ontwikkelen van nieuwe regionale kwaliteitsproducten; ▪ Realiseren van nieuwe verbindingen met consumenten; ▪ Reductie van verspilling in de AgriFood-keten; ▪ Ontwikkelen van nieuwe verdienmodellen voor 'groene' en 'blauwe' diensten; <p>Sleutelgebied: Gezonde voeding en Life-sciences;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ontwikkelen van nieuwe voedingsconcepten in de zorg ▪ Ontwikkelen van nieuwe zorgconcepten met verbinding naar land- en tuinbouw of natuur ("social farming"); ▪ Realiseren van een proeftuin "cure and care" ▪ Realiseren van een "One Health-aanpak" waarin de gezondheid van mens, dier en omgeving in samenhang op een hoger peil wordt gebracht. ▪ Ontwikkelen van specialistische voeding in de vorm van menukaarten voor bijvoorbeeld ouderen of mensen met obesitas of kanker. ▪ Ontwikkelen van nieuwe en gezonde voedingsproducten of -concepten voor mens, dier of plant. ▪ Ontwikkeling van geneesmiddelen vanuit biotech. <p>Sleutelgebied: (ICT-) Technologie en Logistiek;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Toepassen van nieuwe technologieën die invulling geven aan "smart farming". ▪ Ontwikkelen en toepassen van slimme distributieconcepten; ▪ Toepassen van "high-care" technologie in voeding.

	<p>Sleutelgebied: Biobased en Groene Energie;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Het stimuleren van energieproducerende productiesystemen; ▪ Stimuleren van productie van groene energie ▪ Duurzame eiwitverrijking ten behoeve van Food, Feed en Pharma, gestimuleerd door ondermeer het verwaarden van reststromen door omzetting in grondstoffen (functionele eiwitten of bio-actieve stoffen).
3.4	<p>Doel: Bedrijven en instellingen kunnen beschikken over uitstekende onderzoeksfaciliteiten en faciliterende diensten welke deel uit maken van het open innovatie-ecosysteem. Daarmee versterkt de regio zich ook als logische proeftuin voor wetenschappelijk onderzoek vanuit oa. de WUR.</p> <p>Actielijn 3.4: Bevorderen van facility sharing op het gebied van laboratoria en diensten.</p>
	<p>Beoogde Resultaten 2016</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ In de regio vormt een netwerk van innovatiecentra de fysieke en zichtbare pijlers in het innovatie-ecosysteem; ▪ Een kennis- en businesscentrum, waarin bedrijfsleven en kennisinstellingen innovaties op het gebied van technologie, productontwikkeling en de relatie met de consument, met elkaar delen en omzetten in business, bevindt zich in de realisatiefase. ▪ Op de sleutelgebieden Duurzame Waardeketens, Voeding & Gezondheid, (ICT-) Technologie & Logistiek en Biobased & Energie zijn ten minste 16 kennisnetwerken en uitvoeringsconsortia gevormd die het (mede-)eigenaarschap over uitvoeringsprojecten voeren. ▪ Er is een vouchersysteem ontwikkeld en beschikbaar waardoor MKB-bedrijven de beschikking kunnen hebben over onderzoeksfaciliteiten in de regio.

4	<p>Programmalijn Basics Toplocaties, Vestigingsklimaat, Mobiliteit, Verbinding Stad-Platteland.</p>
4.1	<p>Doel: De regio beschikt over 5 toplocaties gericht op AgriFood, waar clusters van bedrijven en instellingen beschikken over faciliteiten die duurzame ontwikkelingen en innovaties bevorderen.</p> <p>Actielijn 4.1: Realiseren van 5 toplocaties die fungeren als fysieke centra voor vernieuwing.</p>
4.2	<p>Doel: De regio biedt een vestigingsklimaat stimulerend voor het realiseren van duurzame ontwikkelingen en innovaties.</p> <p>Actielijn 4.2: Realiseren van een innovatiebevorderend vestigingsklimaat.</p>
4.3	<p>Doel: De bereikbaarheid en mobiliteit in de regio is duurzaam (veilig, zuinig en schoon) en van hoog niveau, wat de aantrekkelijkheid van de regio vergroot en een goede basis biedt voor het uitbouwen van de logistiek.</p> <p>Actielijn 4.3: Uitvoering geven aan een maatregelenpakket voor de realisatie van de regionale bereikbaarheids- en mobiliteitsopgaven.</p>
4.4	<p>Doel: Er worden duurzame verbindingen gerealiseerd tussen ontwikkelingen ten aanzien van natuur en landschap, stad en dorp en economische activiteiten.</p> <p>Actielijn 4.4: Realiseren van duurzame verbindingen tussen natuur, water, stad en dorp en economische activiteiten.</p>
4.5	<p>Doel: Werkgevers in (de "andere" speerpuntsectoren zorg, techniek en services) in de regio Noordoost Brabant beschikken over goed en voldoende personeel door onder meer een goede aansluiting op onderwijs-arbeidsmarkt, iedereen doet mee, organiseren van de achterban van werkgevers en van sectoren, strategisch HRM beleid, leven lang leren.</p> <p>Actielijn 4.5: Realiseren van de acties in het Uitvoeringsprogramma 5* Noordoost Brabant Werkt! 2013-2015 door werkgevers, onderwijs en overheden</p>
	<p>Beoogde Resultaten 2016 Basics</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ontwikkeling van 5 toplocaties in de regio; ▪ De regio staat bekend om haar vestigingsklimaat gericht op het bevorderen van duurzame ontwikkeling en innovaties; ▪ Er wordt uitvoering gegeven aan een in 3O-verband opgesteld maatregelenpakket voor de realisatie van de regionale bereikbaarheids- en mobiliteitsopgaven;

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Er zijn 5 aansprekende projecten op het snijvlak van stad-platteland waar op ondernemende wijze verbindingen worden gerealiseerd; ▪ Goed en voldoende personeel voor werkgevers in de zorg, techniek en services.
--	--

5	Communicatie Data, Branding, Events, herkenning en erkenning
5.1	Doel: Regio Noordoost-Brabant wordt erkend als innovatieve topregio AgriFood wat blijkt uit een top 3 notering in een (mogelijk op te zetten) relevante ranking en vermeldingen in provinciale, nationale en Europese (beleids-) programma's. Actielijn 5.1 'De AgriFood-regio in kaart'; Het adequaat in beeld brengen van het AgriFood-complex in termen van bedrijven, instellingen, netwerken, economische en maatschappelijke waarden en monitoring van trends en ontwikkelingen.
5.2	Doel: Er is een "regiobrandingsprogramma" dat ook door bedrijven, instellingen en overheden versterkt wordt middels eigen marketing- en communicatieactiviteiten. Actielijn 5.2. 'De AgriFood-regio op de kaart'; Brandingsprogramma van de regio ontwikkelen en uitvoeren
5.3	Doel: De regio biedt een podium, zowel business-to-business als business-to-consumers, voor toonaangevende evenementen op het terrein van AgriFood. Actielijn 5.3. Participatie in toonaangevende evenementen zoals Dutch AgriFood Week, Slokdarmfestival, FoodVision, Foodtechnology Week, European Region of Gastronomy.

AgriFood Noordoost Brabant

Ambitie, Strategie en Koers

Noordoost Brabant

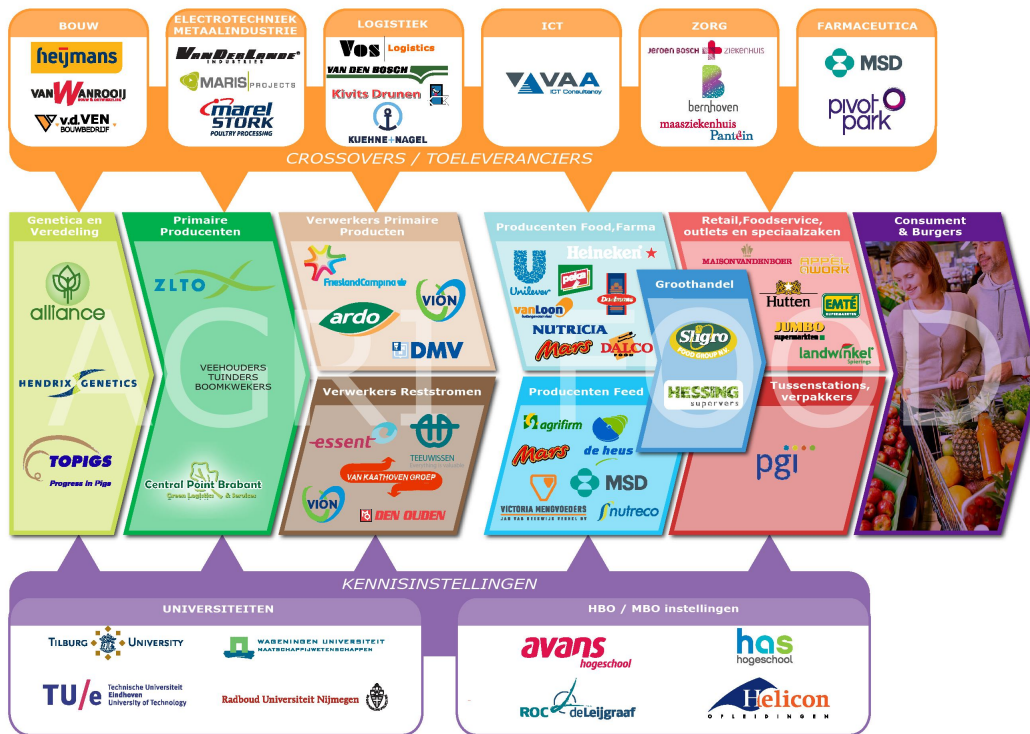
- De regio Noordoost Brabant omvat 20 gemeenten met in totaal 637.000 inwoners. Er zijn ruim 300.000 banen (2012). De totale gerealiseerde toegevoegde waarde bedroeg in 2012 € 20,5 miljard.
- Brabant is van alle 256 EU-regio's de grootste AgriFood-exporteur. Op provinciaal niveau heeft Noordoost Brabant hierin de sterkste positie. De topsector AgriFood (incl. Tuinbouw en Uitgangsmaterialen) levert ruim 30.000 arbeidsplaatsen op en een toegevoegde waarde van € 1,9 miljard.
- De regio ligt strategisch tussen een aantal wetenschappelijke centra waarmee intensieve relaties zijn zoals Wageningen (met de WUR, NIZO en Food Valley), Nijmegen (Radboud Universiteit en Health Valley), Eindhoven (Technische Universiteit en Brainport) en Tilburg (KUB, en Midpoint)
- Mede dankzij deze wetenschappelijke centra en de samenwerking met de naburige regio's die zich richten op foodtechnology (Helmond) en tuinbouw (Venlo) heeft Noordoost Brabant zich ontwikkeld tot hét toepassingsgebied en dé proeftuin voor nieuwe producten, technieken en concepten in de AgriFood-keten.
- AgriFood heeft een bewezen trackrecord in de regio. Uit het ondernemerschap in deze regio zijn vele (inter-)nationale topspelers voortgekomen zoals Unilever, Akzo Nobel, Organon, Nutreco en VION.

De unieke kracht van Noordoost Brabant

In het daadwerkelijk realiseren van dit perspectief willen ondernemers, onderwijsinstellingen en overheden uitgaan van de unieke kracht waar Noordoost-Brabant over beschikt. Dat is de aanwezigheid maar vooral de compleetheid en kwaliteit van het AgriFood-cluster in de regio. Dit sterke cluster bestaat uit:

- Bedrijven in de volledige AgriFood-keten van uitgangsmateriaal tot aan eindproducten richting consument c.q. eindgebruiker in zowel de foodproductie als bioproducts en groene energie;
- Bedrijven in sectoren die waarde toevoegen en ontleen aan samenwerking met de AgriFood-keten zoals Health en Pharma, Life Sciences maar ook logistiek, bouw&infra, ICT, metaal- en electrotechniek en de zakelijke dienstverlening;
- Kennisinstellingen, in het bijzonder MBO-en HBO-onderwijsinstellingen en laboratoriumfaciliteiten actief in voor AgriFood relevante domeinen.

Agri & Food Complex

Nergens in Nederland is er sprake van een dergelijk bestaand en onderling verbonden agrarische sector en foodcluster van deze omvang en kwaliteit. Hiervan maken vele honderden bedrijven en instellingen deel uit, van (internationaal) grootbedrijf tot MKB-ondernemingen, van bedrijven met een rijke historie tot start-ups. AgriFood zit in het DNA van de regio.

Krimp

De economische positie van de regio staat onder druk. En daarmee de vitaliteit van stad en platteland. De voorsprong op andere regio's slinkt. Had de regio in 2007 nog 25% minder werklozen dan het landelijk gemiddelde, in 2013 is dit 7% minder. Tegelijkertijd hebben bedrijven moeite om vacatures op het vereiste competentieniveau ingevuld te krijgen. Specifieke bedrijvigheid en expertise dreigen te verdwijnen waardoor er op termijn mogelijk schakels gaan ontbreken in de AgriFood-keten. Er is druk op de kwaliteit van de groene ruimte, niet in de laatste plaats door groei van vooral de veehouderij in deze regio en door vraagstukken rondom gezondheid en veiligheid (denk aan het ontstaan van Q-koorts in deze regio) en duurzaamheid. Dit alles komt het imago van de regio en daarmee haar aantrekkelijkheid voor bijvoorbeeld vestiging van (nieuwe) bedrijven niet ten goede. Deze ontwikkelingen vragen om actie om het perspectief op een vitale samenleving voor inwoners en bedrijven te behouden en waar nodig te versterken.

Groei

AgriFood is de groediamant van en voor de regio. De wereldwijde stijgende vraag naar voedsel vraagt om slimme en vooral duurzame oplossingen. Vergrijzing, ziekten en daarbij gepaard gaande stijging van zorgkosten doen de vraag naar gespecialiseerde 'voeding op maat' toenemen. In de noodzaak anders om te gaan met schaarser wordende grondstoffen, het tegengaan van verspilling en het stimuleren van een meer circulaire economie, groeit de behoefte aan een 'biobased economy', waarbij vooral vanuit de agricultuur nieuwe verbindingen met energie en grondstoffen liggen. En tot slot ligt er een stevige uitdaging dit perspectief om op zorgvuldige wijze te realiseren in combinatie met versterking van het maatschappelijke draagvlak waardoor waardering en

trots op de eigen regio, toeneemt. Kortom, AgriFood als voedingsbodem voor duurzame, regionale groei. Daarmee wordt een impuls gegeven aan het versterken van de brede economische basis. Het arbeidsmarktbeleid voor de AgriFood maakt deel uit van een bredere aanpak (5*Noordoost Brabant Werkt!) richting onder meer zorg, techniek en services. Versterking van de AgriFood-keten en het stimuleren van innovaties hebben in het kader van deze agenda weliswaar hun focus op AgriFood, maar juist door het stimuleren van cross-overs en de keuze voor prioritaire thema's, worden andere sectoren ook aangemoedigd en gestimuleerd om, samen met AgriFood zich te versterken en te vernieuwen. Dit geldt ook voor het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit. Dat vraagt om een integrale aanpak. Daarmee staat de keuze voor AgriFood aan de basis voor een impuls aan een bredere economische ontwikkeling

Doel

Het doel van deze strategische agenda is een op een duurzame ontwikkeling en innovatie gericht "ecosysteem" te realiseren waardoor ondernemers, onderwijs en overheid zowel afzonderlijk als in samenhang in staat zijn de maatschappelijke uitdagingen waar zij voor staan aan te gaan. Met de AgriFood-sector als motor voor een duurzame economische en maatschappelijke ontwikkeling.

Subdoelen:

De hierbij behorende subdoelen zijn:

- Er is geen arbeidskrappe (zowel kwantitatief als kwalitatief) in het AgriFood-cluster door een gezamenlijke aanpak van bedrijfsleven, onderwijs en overheden;
- Er zijn in de regio innovatiecentra en proeftuinen voor het toepassen van kennis in nieuwe of verbeterde producten, diensten, concepten of productieprocessen;
- Dat consortia van bedrijven samen met kennisinstellingen en overheden op ondernemende wijze een substantiële bijdrage leveren aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken met name op het terrein van duurzaamheid en gezondheid.
- De regio is aantrekkelijk om te wonen, werken, ondernemen, studeren en te recreëren omdat de hiervoor benodigde randvoorwaarden zijn gerealiseerd

Ambitie

In 2020 is Noordoost Brabant dé excellente topregio AgriFood door;

- innovatieve topspeler in Nederland en daardoor internationaal te zijn, daar waar het gaat om ontwikkeling en productie in AgriFood en daaraan gerelateerde biobased ingrediënten en eindproducten;
- de proeftuin te zijn waar de gehele AgriFood-keten met haar toeleveranciers uit andere sectoren elkaar vinden en succesvol samenwerken aan versterking en innovatie van het AgriFood-cluster om de maatschappelijke uitdagingen en groeikansen daadwerkelijk te realiseren.

Ambitieuze stippen op de horizon:

Deze ambitie is vertaald in **14 "stippen op de horizon voor 2020"**; stevige ambities waarop waarop met name bedrijfsleven en kennisinstellingen elkaar op gaan vinden. Op deze ambities, waar het eigenaarschap bij (consortia van) het bedrijfsleven zal moeten komen te liggen worden beschikbare capaciteit en middelen voor netwerkontwikkeling, consortiumvorming, programma- en/of projectontwikkeling en business development wordt ingezet.

In 2020:

- Ambitie 1: is er geen krapte op de arbeidsmarkt, o.a. door een **regionaal AgriFood HRM-netwerk** van meer dan 250 AgriFoodbedrijven waardoor zowel actuele als toekomstgerichte vraag en aanbod ten aanzien van competenties, functiespecifieke opleidingen als arbeidsbehoefte (vacatures) op structurele wijze worden afgestemd en opgepakt.
- Ambitie 2: is er in de regio een toonaangevend **kennis- en opleidingsinstituut** op het gebied van **Food, Foodmarketing en Foodretail**.
- Ambitie 3: draait de **AgriFood Innovatie Motor** volop met ieder jaar 50 ondernemers in begeleiding en resulterend in jaarlijks 10 succesvolle innovaties.
- Ambitie 4: is er een winstgevend **integraal samenwerkingsmodel** (van producent tot consument) voor (Brabantse) **streekproducten** (incl. 10 productinnovaties en cross-overs met ICT en logistiek, c.q. distributie).
- Ambitie 5: zijn er ten minste 5 **menukaarten en/of "personalised food"-concepten** (cross-over met Health en Pharma) gericht op diverse doelgroepen (zoals ouderen, oncologiepatiënten, mensen met een allergie of obesitas) en beschikt de regio over de hiervoor benodigde kennis (zowel in toepassing, validatie als wetgeving).
- Ambitie 6: zijn er twee nieuwe aan AgriFood gerelateerde **zorgconcepten** met cross-overs naar ICT (zorg-op-afstand) en omgevingsfactoren (natuur/landschap/boomteelt, cross-over met green architecture design) in uitvoering.
- Ambitie 7: is de **nieuwste generatie kant-en-klaar maaltijden** op de markt gebracht zowel voor in de (gezondheids-)zorg als voor de retail/out-of-home (met cross-overs naar ICT/Technologie "high care").
- Ambitie 8: leven gezonde mensen, gezonde dieren in een gezonde omgeving door een **"One Health-concept"** ontwikkeld door veehouders, overheden, omwonenden, ketenpartijen, volksgezondheidsinstanties en NGO's.
- Ambitie 9: zijn er 5 concepten gericht op het **optimaal verwaarden van rest- en/of bijstromen** door omzetting in grondstoffen zoals functionele eiwitten of bio-actieve inhoudsstoffen (cross-over biobased).
- Ambitie 10: is er een nieuwe generatie **integraal duurzame huisvestingsconcepten** (m.n. in varkenshouderij en pluimveehouderij) vertaald in nieuwe marktconcepten (cross-over met oa. bouw, energie, design en technologie) en ontwikkeling naar meer gesloten en exclusieve ketens.
- Ambitie 11: zijn er 5 lokale ketens voor alternatieve, **duurzame eiwitproductie** voor toepassing in Food, Feed en Pharma (cross-over met technologie, pharma, biobased).
- Ambitie 12: zijn er 5 concepten die **verspilling in de voedselketen tegengaan**, zowel bij de productie (o.a. "smart-farming"), be-, c.q. verwerking (intelligente verpakkingen), distributie (slimme logistiek), verkoop als bij de bereiding en consumptie.

Ambitie 13: zijn er 5 initiatieven gericht op **duurzame energieproductie** opdat de productie van voeding en groene materialen energie gaat opleveren zoals energieproductie uit organische reststromen, reststromen uit waterbeheer en benutting mineralen uit mestverwerking.

Ambitie 14: is er een toonaangevende **Dutch AgriFood Week**, waarin meer nieuwe en bestaande evenementen op het brede terrein van AgriFood met elkaar verbonden en versterkt worden.

En daarmee wordt Noordoost Brabant **erkend en herkend als dé proeftuin** voor het omzetten van kennis in producten, diensten en concepten met toegevoegde waarde voor mens, plant, dier en haar omgeving.

Strategie

Om de gesignaleerde kansen vanuit AgriFood te kunnen verzilveren zal AgriFood Noordoost Brabant een bijdrage leveren aan:

- het versterken en verbinden van de bestaande dynamiek. De regio kenmerkt zich door veel activiteiten gericht op ontwikkeling en innovatie. Er is een gebrek aan samenhang, overzicht of schaal op regionaal niveau. Door op regionaal niveau het aangaan van verbindingen te stimuleren zal een impuls gegeven worden aan economische ontwikkeling.
- de versterking van het gehele AgriFood-complex; in transitie naar een circulaire economie is de kracht van de keten, zowel van de afzonderlijke schakels als het geheel, cruciaal. We richten ons op het in stand houden en versterken van de gehele AgriFood-complex, van groot- tot kleinbedrijf, van uitgangsmateriaal tot klantbediening, van onderzoek tot productie.
- het verbinden van de AgriFood-keten met andere sectoren (cross-overs). Hierdoor ontstaan nieuwe kennis en inzichten die kunnen leiden tot nieuwe toepassingen. Deze benadering geeft een impuls aan AgriFood ook een impuls aan andere sectoren in de regio middels open innovatie en clusterbenaderingen.
- het ontwikkelen en uitvoeren van een (open) innovatieconcept dat het marktgericht ontwikkelen van nieuwe producten en concepten om maatschappelijke uitdagingen bevordert. Daarbij is het van belang dat het resultaat van de (open) innovatie uiteindelijk, in welke vorm dan ook, mede ten goede komt aan de regio (de "fonteingedachte").
- het realiseren van een in alle opzichten duurzame AgriFood-sector, waarin onder meer zorgvuldig met grondstoffen zoals water wordt omgesprongen. Van "minder hinder" willen we naar een AgriFood-sector die een bijdrage levert aan een goede kwaliteit van omgeving, bodem en lucht.
- de versterking van de samenwerking in de 'gouden driehoek' (overheden, kennisinstellingen en bedrijfsleven) ieder vanuit zijn eigen rol en verantwoordelijkheid, maar met een gezamenlijke visie en strategie. Om eigen slagkracht te vergroten, werken we samen met omliggende regio's en universiteiten en gaan we deel uitmaken van relevante (inter-)nationale netwerken.

Samenhang.

Dit programma zal worden uitgevoerd in samenhang met andere innovatieprogramma's op relevante domeinen.

Op Europees niveau sluit dit programma aan bij de doelstellingen uit Horizon 2020 waarin de Europese commissie middels een "smart specialisation strategy" inzet op slimme en duurzame groei. De AgriFood-sector en het innoveren middels cross-overs zijn daarin expliciet benoemd. Dit vormt een belangrijk vertrekpunt voor Europese stimuleringsprogramma's zoals EFRO en OPZuid.

Op Nationaal niveau geeft dit programma invulling aan het Topsectorenbeleid, in het bijzonder vormgegeven in de TKI AgriFood/Tuinbouw en Uitgangsmaterialen en de Human Capital Agenda.

Op Provinciaal niveau geeft dit programma mede uitvoering aan het Economisch Programma 2020 en in het bijzonder het Innovatieprogramma AgriFood Brabant 2020.

Samenhang is er nadrukkelijk met de van betekenis zijnde centra en initiatieven om ons heen. Dat geldt voor de wetenschappelijke centra in Nijmegen, Wageningen, Tilburg, Maastricht, Eindhoven en Utrecht. In Brainport 2020 organiseren we een gezamenlijke triple-helix agenda met ondermeer Brainport Eindhoven, Midpoint, Greenport Venlo en Keyport Midden-Brabant. AgriFood zal daarbinnen de AgriFood-agenda verder versterken. Daarnaast zullen ook met Foodvalley en Foodport Zeeland al bestaande verbindingen verder versterkt worden.

Opbouw langs Programmalijnen, Actielijnen en Projecten.

Deze Strategische Agenda met Uitvoeringsprogramma is opgebouwd uit 4 programmalijnen; People, Business, Innovation en Basics. Samen vormen zij de inhoudelijke pijlers van de gekozen strategie waarop de regio wil excelleren. De keuze voor deze programmalijnen vindt plaats door het samenwerkingsverband van overheden, bedrijfsleven en kennisinstellingen.

De programmalijnen zijn vervolgens vertaald in een koers in de vorm van actielijnen. Per actielijn is er een ambassadeur. Een betrokken boegbeeld uit de regio die zich inzet om de beoogde doelstelling te realiseren, ondersteunt door een projectmanager uit de uitvoeringsorganisatie. Invulling geven aan de gekozen koers ligt bij de triple helix samenwerking, waarbij de rollen van de actoren per actielijn of initiatief kunnen verschillen. Onderdelen van de koers kunnen eigenstandig worden uitgevoerd, al dan niet met support van buiten de regio.

Actielijnen worden in de praktijk gebracht door initiatieven die een bijdrage leveren aan het geformuleerde doel. Het eigenaarschap van de projecten ligt bij (één van) de projectpartners.

Sommige projecten of initiatieven zijn al (deels) in uitvoering of kunnen snel starten. In alle domeinen lopen nu al projecten die bijdragen aan de geformuleerde AgriFood ambitie. Andere vragen om nadere uitwerking. Initiatieven kunnen zich beperken tot een project of zich in de tijd doorontwikkelen tot een programma.

Dit uitvoeringsprogramma en daarmee de gekozen koers is dynamisch en een momentopname, opgetekend medio 2013. De uitvoering zal zich kenschetsen door dynamiek in het portfolio van initiatieven. Het is niet de bedoeling de AgriFood-samenwerking een optelsom van projecten te laten zijn. Het gaat juist om datgene te ondersteunen in onderlinge samenhang, wat het zaaibed is voor uitvoering voor betrokken en belanghebbende partijen.

De 4 genoemde programmalijnen met expliciete aandacht voor communicatie kennen de volgende inhoudelijke accenten;

- People

Centraal staan mensen. Onder meer in de match tussen mensen en het werk in AgriFood. Initiatieven en projecten in dit domein hebben te maken met arbeidsmarkt en het (blijvend) ontwikkelen van kennis en vaardigheden. Speciale aandacht is er

voor het interesseren van jonge mensen voor een carrière in AgriFood en hun aansluiting op de (toekomstige) arbeidsmarkt en de ontwikkeling van een kenniscentrum gericht op foodmarketing en foodketen.

- Business

Binnen dit domein richten we ons op het creëren, versterken en vernieuwen van netwerken en het vergroten van innovatievermogen van ondernemers en ondernemingen die aansluiten op de speerpunten van de regio. Ook richten initiatieven zich op het helpen van startende ondernemers en het bevorderen van ontwikkeling en innovatie in en met het midden- en kleinbedrijf. Het aantrekken van nieuwe bedrijven en doorontwikkeling van bestaande bedrijven zorgen ervoor dat in de regio de kritische massa in alle schakels van de AgriFood-keten op peil blijft.

- Innovation

Activiteiten in dit domein zijn gericht op het ontwikkelen van innovatieve clusters of proeftuinen (volgens het open innovatiemodel) in de regio waardoor samenwerking, ontwikkeling, innovatie en kennisoverdracht bevordert wordt. Projecten in dit domein hebben tot doel om toegevoegde waarde en verduurzaming van producten en productieprocessen te realiseren door zowel ketenoptimalisatie als systeeminnovatie. Op ondernemende wijze wordt kennis en innovatie toepasbaar gemaakt gericht op het oplossen van maatschappelijke vraagstukken zowel binnen de AgriFood-keten als door middel van cross-overs met health, pharma, bouw, logistiek, ICT, technologie en biobased productie.

- Basics

Centraal in dit domein staat de randvoorwaardelijke infrastructuur voor een sterke regio middels toplocaties, bereikbaarheid & mobiliteit, de verbinding tussen stad en platteland, en maatschappelijke waardering van AgriFood. Een goed woon-, werk en leefklimaat biedt de juiste basis om te excelleren als topregio in AgriFood.

- Communicatie

De regio dient, op basis van haar reputatie en prestaties, op de kaart gezet te worden als innovatieve topspeler in AgriFood. Daarnaast zal ook de interactie met partners in de samenwerking als ook burgers en consumenten vanuit dit uitvoeringsprogramma versterkt worden.

AgriFood Noordoost Brabant

Uitwerking Programmaliijnen

In het nu volgende deel zijn de 4 genoemde programmaliijnen uitgewerkt naar doelen in de vorm van actielijnen.

Programmaliijn People

Beroepsgericht opleidingsaanbod, ondernemendheid, flexibele arbeidsmarkt en excellente AgriFood-kennis

Centraal staan mensen. Onder meer in de match tussen mensen en het werk in AgriFood. Initiatieven en projecten in dit domein hebben te maken met arbeidsmarkt en het (blijvend) ontwikkelen van kennis en vaardigheden. Speciale aandacht is er voor het interesseren van jonge mensen voor een carrière in AgriFood en hun aansluiting op de (toekomstige) arbeidsmarkt. De regio onderscheidt zich nu al in ondernemendheid, samen met het onderwijs en het bedrijfsleven en wil dit verder vergroten. De regio wil op termijn een toonaangevend kenniscentrum zijn voor foodmarketing en foodketens.

Vertrekpunt 2013

De meest recente Provinciale Arbeidsmarktmonitor (aug. '13) wijst uit dat de arbeidsmarkt in Noordoost Brabant in 2013 een krimpend aantal banen (verwachte afname van -1,4% in 2013 en -0,5% in 2014) heeft met daarbij een stijging van het aantal werkzoekenden. Daar tegenover staat dat er een significante vervangingsvraag is als gevolg van de vergrijzing. Ruim één derde van de beroepsbevolking is ouder dan 55 jaar. De verwachte arbeidsmarktperspectieven tot 2016 zowel voor MBO als HBO Groen en Techniek worden als "goed tot zeer goed" gekwalificeerd. Mede doordat de personeelsvoorziening in de agrarische sector en de techniek als een "groot tot zeer groot knelpunt" wordt bestempeld. Een recente inventarisatie van het bedrijfennetwerk Food&Feed wijst uit dat daarbij aangesloten bedrijven de komende 5 jaar meer dan 1.100 vacatures verwachten (met name procesoperators, productie- en logistieke medewerkers). In zijn algemeenheid kan vastgesteld worden dat er beperkt inzicht op bedrijfsniveau (of binnen deelsectoren) is in de toekomstige regionale arbeidsbehoefte (zowel kwalitatief als kwantitatief) hetgeen wel wenselijk is voor een goede aansluiting met ondermeer het onderwijs.

Daarmee ligt de opdracht om het imago te verbeteren van het werken in de AgriFood keten in zijn algemeenheid maar in het bijzonder ook in deze regio, onder meer doordat bedrijven in staat zijn goed werkgeverschap te bieden. Het bedrijfsleven en de onderwijsinstellingen dienen gezamenlijk te werken aan een beroepsgericht opleidingsaanbod. Dit om een mismatch op de arbeidsmarkt op termijn te voorkomen.

De regio wil een kennis- en opleidingscentrum zijn waar kennis tot praktijk wordt gebracht, waar mensen elkaar ontmoeten, gericht delen en toepassingsgericht verder valoriseren van beschikbare wetenschappelijke kennis op het terrein van foodmarketing en -ketens. Bestaande expertise en opleidingen moeten gebundeld en versterkt worden.

Ondernemendheid in AgriFood vraagt om nieuwe kwalificaties en eisen. Als gevolg van onder meer schaalvergrotingen, nieuwe technologieën maar ook wijzigende marktomstandigheden en de maatschappelijke context worden nieuwe competenties gevraagd. Sleutelbegrippen hierbij zijn waardegerichtheid, samenwerking en innovatie. Het is niet vanzelfsprekend dat zowel huidige als toekomstige werkenden in de sector over deze competenties beschikken.

Koers 2020:

- 1. Er is geen arbeidskrachte in de AgriFood keten; vacatures kunnen op adequate wijze worden ingevuld, zowel op HBO/WO-, MBO en lagere niveaus.**

Actielijn 1.1: Verbetering match vraag en aanbod kwalitatief en kwantitatief.

Ambassadeur: (vanuit bedrijfsleven)

Toelichting: Er zullen gezamenlijke inspanningen vanuit bedrijfsleven, onderwijs en overheden verricht moeten worden gericht op zowel goed werkgeverschap op terreinen als instroom van nieuwe arbeidskrachten, duurzame inzetbaarheid van medewerkers, mobiliteit van werknemers (arbeidspools), en profilering van de AgriFood-sector als op aantrekkelijke werkomgeving. Hiertoe is het, naast een passend wettelijk kader, vooral van belang dat bedrijven elkaar stimuleren en ondersteunen in het ontwikkelen van een meer strategisch HRM-beleid op zowel bedrijfsniveau als bedrijfsoverstijgend niveau. Tevens dient transparantie van de AgriFood-arbeidsmarkt vergroot te worden bijvoorbeeld ook door verbinding te zoeken met andere sectoren met soms vergelijkbare arbeidsvraagstukken zoals de bouw. Naast diverse uitvoeringsprojecten zal een regionaal AgriFood HRM-Netwerk (als verdere uitbouw Food&Feed-netwerk) opgezet gaan worden die deze kennisuitwisseling faciliteert en de regionale AgriFood Human Capital Agenda opstelt.

- 2. Onderwijs en opleidingsaanbod op HBO en MBO niveau is afgestemd op de behoefte vanuit de AgriFood keten en op een kansrijk loopbaanperspectief, zowel voor starters op de arbeidsmarkt als in het kader van een leven lang leren.**

Actielijn 1.2: Aansluiting opleidingsaanbod bij (toekomstige) behoefte bedrijfsleven en loopbaanperspectief

Ambassadeur: (vanuit onderwijs)

Toelichting: Om de aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt te optimaliseren is het van belang dat de kwalificatiestructuren zoals die in het MBO/HBO onderwijs gehanteerd worden aansluiten bij de (toekomstige) arbeidsbehoefte. Hiertoe zal op regionaal niveau een Platform tussen onderwijsinstellingen en bedrijfsleven gevormd moeten gaan worden gericht op het ontwikkelen van "regionale competentieprofielen". Naast functiegebonden opleidingen zal er extra aandacht komen voor talentontwikkeling via o.a. food-traineeships en minorprogramma's, omdat door onder meer schaalvergroting en technologische ontwikkelingen de vraag naar hoger opgeleid personeel in AgriFood zal toenemen.

- 3. De regio staat bekend vanwege haar toegepaste kennis op het gebied van food, onder meer zichtbaar in de aanwezigheid van een op termijn beschikbaar toonaangevend kennis- en opleidingscentrum.**

Actielijn 1.3: Realisatie opleidingen Food/Foodmarketing/Foodketen.

Ambassadeur: (vanuit HAS/Avans)

Toelichting: Er is behoefte aan betere en meer innovatieve marketingkennis van met name de voedingsketen. Op dit terrein is de opgave hogere toegevoegde waarde te realiseren, bijvoorbeeld in de toenemende vraag naar streekproducten, regionale branding en andere vorming van binding met producent of omgeving. Dit kan in het onderwijs worden gestimuleerd door lectoren en de Centers of Expertises op de HBO-instellingen. Er is behoefte aan opleiding(en) Food in de regio rondom thema's als foodtechnologie, foodmarketing, foodketen, category-management en brandmanagement. Deze opleiding kan onderdeel uitmaken van een breder kennis- en businesscentrum (actielijn 3.2).

- 4. Verdere toepassing van (high-)technologie in met name land- en tuinbouw vraagt om technisch geschoolde medewerkers in het groene domein. Hiervoor wordt een opleiding- en kenniscentrum Smart Agri Technologies ontwikkeld.**

Actielijn: 1.4 Ontwikkeling van Opleiding- en kenniscentrum Smart Agri Technologies.

Ambassadeur: (vanuit bedrijfsleven)

Toelichting: HAS, Helicon, ZLTO en MKB-bedrijven zijn actief in high-tech in land- en tuinbouw en willen komen tot een opleiding/kenniscentrum waarin mensen worden geschoold in het bedrijfsmatig benutten van sensorinformatie, open data, precisiesturing, input vriendelijke registraties, etc. Onderdeel van het project is ook doorvertaling van de kennis in cursussen in de bedrijven. Onderdelen hiervan zijn de projecten : Opzetten proeftuin Geo-ICT; Unifarm EU Geo Space Office; Open data estafette; KIGO-Sensortechnologie, ICT/Geo acties met EZ partners, National Space Office, water, IPC perceelsadministratie, Introductie ARCGis

- 5. Ondernemendheid in het onderwijs en het bedrijfsleven wordt versterkt; focus op waardecreatie, samenwerking en innovatie**

Actielijn 1.5: Bevorderen ondernemendheid in de regio

Ambassadeur: (vanuit onderwijs of bedrijfsleven)

Toelichting: Ondernemerschap is één van de pijlers waardoor de regio haar huidige positie in AgriFood heeft opgebouwd. Om in de veranderende omstandigheden in markt en maatschappij succesvol te kunnen blijven worden er nieuwe kwalificaties en eisen aan het (toekomstig) ondernemerschap gesteld. Centrale thema's daarin zijn waardegerichtheid, nieuwe samenwerkingsvormen en innovatie. Door zowel in het onderwijs als in het bedrijfsleven scholing, trainingen en opleidingen aan te bieden stellen we zowel studenten als ondernemers en hun medewerkers in staat deze kwalificaties zich eigen te maken. Binnen het onderwijs speelt Ondernemerslift+ hierin een grotere rol middels het Centre of Entrepreneurship.

Beoogde resultaten 2016 Programmalijn People:

Deze koers moet in 2016 de volgende resultaten met een structuurversterkend karakter opleveren.

- Er is een breed AgriFood HRM-netwerk en een op de regio toegespitste AgriFood Human Capital Agenda;

- Er zijn kennisnetwerken op het gebied van duurzame inzetbaarheid en mobiliteit van medewerkers;
- Er is een regionaal Platform waarin onderwijs en bedrijfsleven gezamenlijk op de (toekomstige) arbeidsbehoefte in regio toegesneden competentieprofielen overeenkomen;
- De regionale opleiding Foodoperator MBO-niveau heeft 200 leerlingen geschoold;
- Er is een Talentontwikkelingsprogramma AgriFood op HBO-niveau;
- Haalbaarheid voor een opleiding(cq instituut) gericht op Food/Foodmarketing/Foodketen is onderzocht;
- Er is een opleiding- en kenniscentrum Smart Agri Technologies.
- Er is een Center of Entrepreneurship gericht op versterking van de ondernemendheid in het onderwijs;
- Er is een Center of Expertise Food verbonden aan de HAS

Programmalijs Business:

Nieuwe bedrijvigheid, ontmoeting en samenwerking, innovatievermogen en business development

Binnen dit domein richten we ons op het creëren, versterken en vernieuwen van netwerken en het vergroten van innovatievermogen van ondernemers en ondernemingen die aansluiten op de speerpunten van de regio. Ook richten initiatieven zich op het helpen van startende ondernemers en het bevorderen van ontwikkeling en innovatie in en met het midden- en kleinbedrijf. Het aantrekken van nieuwe bedrijven en doorontwikkeling van bestaande bedrijven zorgen ervoor dat in de regio de kritische massa in alle schakels van de AgriFood-keten op peil blijft.

Vertrekpunt 2013

De aanwezigheid van de compleetheid en dichtheid van de AgriFood-keten in de regio is de kracht van de regio die behouden en waar mogelijk versterkt moet worden. Zo is er op regionaal (en op Provinciaal) niveau geen samenhangend acquisitiebeleid gericht om nieuwe bedrijven die het AgriFood-cluster kunnen versterken naar deze regio te halen. En is er onbekendheid m.b.t. de kennis en expertise die in de (verschillende delen van de) regio aanwezig is. Daarmee worden mogelijkheden om, op ondernemende wijze, in elkaars nabijheid (nieuwe) business te ontwikkelen en te ondernemen onbenut te gelaten. Ondernemers geven aan dat faciliteiten om hen te begeleiden bij innovatietrajecten in een aantal gevallen ontoereikend, onbereikbaar en/of onbekend zijn, waardoor de kans dat een innovatie daadwerkelijk tot waarde gebracht kan worden verminderd. Dit geldt in het bijzonder voor de beschikbaarheid van (risicodragend) kapitaal, met 'pre-seed' en 'seed' kapitaal voor innovatie en ontwikkeling.

Koers 2020:

- 1. Doordat nieuwe bedrijven (zowel starters als sleutelspelers in de AgriFood of in de cross-over-sectoren) zich vestigen in de regio en het bestaande AgriFood-cluster zich heeft kunnen doorontwikkelen wordt de centrumpositie van Noordoost Brabant verder versterkt. Per jaar zijn er 25 starters en 10 acquisities in het AgriFood –complex.**

Actielijn 2.1: meer startende en groeiende innovatieve AgriFood bedrijven

Ambassadeur: (vanuit BOM, Overheden of bedrijfsleven)

Toelichting: Om het AgriFood-cluster ook in de toekomst op sterkte te houden is aantrekken van nieuwe bedrijvigheid van groot belang. Enerzijds in het faciliteren van starters (met name vanuit Ondernemerslift+) en anderzijds in het acquireren van nationale en internationale bedrijven passend binnen het AgriFood-profiel. Vanuit de samenwerking zal een gecoördineerde aanpak ontwikkeld worden waarbij ook aangesloten kan worden bij regionale, provinciale en nationale activiteiten gericht op acquisitie en exportbevordering.

- 2. Het bevorderen van samenwerking, met name gericht op (open) innovatietrajecten en (new) business development, zowel binnen de AgriFood-keten als met andere sectoren.**

Actielijn 2.2: netwerkversterking gericht op samenwerking in de AgriFood-keten en met andere sectoren in de regio en met relevante initiatieven om ons heen zoals Brainport 2020 en Food Valley Nederland

Ambassadeur: (vanuit bedrijfsleven)

Toelichting: Er is grote behoefte bij ondernemers en instellingen om hun netwerk op regionaal niveau te versterken. Dit geldt zowel binnen de AgriFood-ketens als voor de cross-overs met andere sectoren. Er zal een programma ontwikkeld worden waar middels diverse vormen van ontmoetingen ondernemers en instellingen middels (netwerk)activiteiten, thema-bijeenkomsten, bedrijfsbezoeken, workshops, e.d. gestimuleerd worden om de samenwerking in de regio op te zoeken. Hiervoor zal "makel-schakelcapaciteit" georganiseerd worden die tot op bedrijfsniveau nieuwe verbindingen en combinaties tussen diverse sectoren, branches en expertisegebieden op bedrijfsniveau kan realiseren (match-making). Dit is front-office gericht op signaleren en aanjagen zoals ook benoemd in het "Innovatieprogramma Agro&food Brabant 2020". Dit in samenwerking en samenhang met relevante initiatieven in Nederland en Europa waaronder de samenwerking in Brainport 2020 en met Food Valley Nederland

- 3. Het aantal succesvolle innovaties neemt toe doordat ondernemers op een gestructureerde wijze gedurende (een deel van het) innovatieproces begeleid worden.**

Actielijn 2.3: Realisatie van AgriFood Innovatie Motor (werknaam)

Ambassadeur: (vanuit bedrijfsleven)

Toelichting: Het is niet eenvoudig om succesvol te innoveren. Veel (MKB-) ondernemers geven aan dat de tijd en inspanningen om van idee tot realisatie te komen de beschikbare capaciteiten te boven gaan. Het "Innovatieprogramma Agro&food Brabant 2020" spreekt in dit geval van het "het versterken van procescapaciteit gericht op het ontwikkelen". Om het aantal succesvolle innovaties in de regio te versnellen en vergroten wordt vanuit de AgriFood Innovatie Motor (werknaam) de ondernemer op een gestructureerde wijze begeleid en ondersteund in de diverse fases van het innovatieproces, met daarbij de nadruk op de startfase. Het unieke van dit concept is, enerzijds de resultaatgerichte procesbegeleiding maar, anderzijds vooral het benutten van de expertise en kracht van het AgriFood-cluster in de regio. Dit onder meer door screening en beoordeling van innovatieve ideeën door een groep van ondernemers uit de regio. Het onderliggende innovatieconcept wordt de komende maanden verder uitgewerkt en kan deel uit gaan maken van het bredere Kennis- en Business Center. Specifiek voor startende ondernemers zijn faciliteiten vanuit

Ondernemerslift+, zowel in de vorm van screening, begeleiding in de business development, als ook in de financiële ondersteuning, beschikbaar.

4. Er is een sluitende en toegankelijke kapitaalstructuur ten behoeve van duurzame ontwikkeling en innovatie voor zowel startende als bestaande AgriFood bedrijven.

Actielijn 2.4: realisatie van een sluitende en toegankelijke kapitaalstructuur voor startende en als bestaande bedrijven gericht op het financieren van zowel duurzame ontwikkeling als innovatie.

Ambassadeur: (vanuit bedrijfsleven, BOM)

Toelichting: In het "Innovatieprogramma Agro&food Brabant 2020" wordt terecht geconstateerd dat er weliswaar stimuleringsgeld voor het AgriFood-cluster beschikbaar is, maar dat dit aanbod niet compleet is, gesegmenteerd is en niet altijd aansluit bij de behoefte van of mogelijkheden in, met name de aanjaagfase, 'pre-seed'-fase en 'early stage'. Ondernemerslift+ vervult daarbij voor startende ondernemers een belangrijke rol. Daarnaast zijn nieuwe mogelijkheden in ontwikkeling zoals het 'Provinciale Ontwikkelfonds' en (daarbinnen) het 'Innovatiefonds'. Tot slot zijn (private) investeringsfondsen (in de regio o.a. Brabant Life Sciences Fund) en venture capital, al dan niet specifiek gericht op AgriFood, actief die geïnteresseerd kunnen worden voor investeringen in Noordoost Brabant. In samenhang met onder meer de provincie zal een sluitende kapitaalstructuur ontwikkeld worden die de investeringskracht van (ook) ondernemers in de regio moet versterken. Daarbij zal ook de toegankelijkheid van financiële middelen voor met name ondernemers, instellingen en initiatieven geoptimaliseerd worden.

Beoogde resultaten 2016 programmaliijn Business:

Deze koers moet in 2016 de volgende resultaten met een structuurversterkend karakter opleveren.

- Regionaal Aquisitiebeleid AgriFood is opgesteld en in uitvoering en leidt tot 25 starters en 10 nieuwe vestigingen (acquisities) in het AgriFood-complex
- In de regio is een programma gericht op netwerkversterking in uitvoering waar ondernemers, overheden en onderwijs elkaar op diverse wijzen en rondom verschillende onderwerpen ontmoeten.
- Er is makel- en schakelcapaciteit tot op bedrijfsniveau beschikbaar waar bedrijven en instellingen een beroep op kunnen doen.
- Jaarlijks worden 50 innovatie-initiatieven ondersteund door de 'AgriFood Innovatie Motor'.
- De beschikbare kapitaalstructuur is geoptimaliseerd en de bereikbaarheid voor ondernemers en instellingen is verbeterd.
- Vanuit Ondernemerslift+ zijn 100 startende ondernemingen gerealiseerd.

Programmalijs Innovation

Innovatieclusters, Excellente toepassing van kennis, programma's sleutelgebieden, onderzoeksfaciliteiten

Activiteiten in dit domein zijn gericht op het ontwikkelen van innovatieve clusters (volgens het open innovatiemodel) in de regio waardoor innovatie, samenwerking en kennisoverdracht wordt bevorderd. Projecten in dit domein hebben tot doel om toegevoegde waarde en verduurzaming van producten en productieprocessen te realiseren door zowel ketenoptimalisatie als systeeminnovatie. Op ondernemende wijze wordt kennis en innovatie toepasbaar gemaakt, gericht op het oplossen van maatschappelijke vraagstukken zowel binnen de AgriFood-keten als door middel van cross-overs met Health, Pharma, bouw, logistiek, ICT en biobased productie.

Vertrekpunt 2013

Het AgriFood-cluster kent een relatief laag innovatieniveau in vergelijking met andere topsectoren. Relatief kleine marges maken substantiële investeringen lastig, de terugverdientijd is lang, het risico op kopieën hoog. De focus van huidige innovaties ligt voornamelijk op procesinnovatie, mede als gevolg van de bescheiden marges en prijsdruk. Naast verdere optimalisatie van productieprocessen ligt er echter ook een belangrijke opgave voor product- en marktinnovatie om daarmee een hogere toegevoegde waarde en onderscheidend vermogen te creëren. Samenwerking, zowel binnen de AgriFood-keten als met andere bedrijven en kennisinstellingen, gericht op (open) product- en marktinnovatie dient verder versterkt te worden.

Koers 2020

- 1. In de regio bevinden zich innovatieclusters, proeftuinen en living labs die een belangrijke rol vervullen in het realiseren van een (open)innovatie-ecosysteem.**

Actielijn 3.1: Realisatie van innovatieclusters.

Ambassadeur: (vanuit bedrijfsleven)

Toelichting: In de regio zijn thans meerdere clusters in verschillende stadia van ontwikkeling. Zij kunnen beschouwd worden als proeftuinen of Living Labs zowel gericht op (open) innovatie binnen de AgriFood-keten als vanuit de verbinding met andere bedrijven. Deze clusters zijn:

- o innovatiecluster gericht op het gebied van voeding/gezondheid/Lifestyle, mede als vervolg op Fhealinc met oa. het Obesity Lifestyle Intervention Centre (OLIC) en Eureka-I-Lab; geïnitieerd door o.a. Jeroen Bosch Ziekenhuis in 's Hertogenbosch en de proeftuin "Cure and Care Parc Zwanenberg" in Oss;
- o innovatiecluster op het gebied van valorisatie van (dierlijke) bijstromen, initiator o.a. Teeuwissen Groep in Cuijk;
- o innovatiecluster Centre for Open Food&Health Innovation (COFHI) op het gebied van foodprocessing. Initiator: o.a. Marel-Stork in Boxmeer;
- o innovatiecluster gericht op het gebied van o.a. specialistische voeding en vitaal gedrag. Initiator o.a. Hutten Catering in Veghel;
- o innovatieclusters op het gebied van eiwitverrijking (nieuwe eiwitten) en duurzame ontwikkeling van eiwitproducten waaronder het Insectcentre en Insectlab (Initiator: Attero in s-Hertogenbosch) en het Platform Duurzame Ontwikkeling Eiwitproducten (Initiator Dalco Foods in Oss);
- o innovatieclusters gericht op Lifesciences; Pivot Park Oss en Westertoren Innovation Centre (WiTC) 's-Hertogenbosch.

De (door)ontwikkeling van de deze clusters zal verder versterkt worden onder meer door hen te verbinden met innovatieopgaven vanuit de regio. Daarnaast zal in samenspraak met de initiatiefnemers, bekeken worden in hoeverre onderlinge samenwerking tussen (één of meerdere) clusters tot de mogelijkheden behoort. Dit kan leiden tot het ontstaan van een innovatienetwerk die een leidende rol kan gaan vervullen in het verder stimuleren en realiseren van vernieuwing in innovaties in de gehele AgriFood-keten.

- 2. Om de innovatiekracht te vergroten wordt een kennis- en businesscentrum ontwikkeld waarbij de toepassing en overdracht van kennis centraal staat.**

Actielijn 3.2 Realisatie van een kennis- en businesscentrum AgriFood

Ambassadeur: (vanuit HAS/Avans)

Toelichting: In de innovatieopgave zijn twee kernthema's te onderscheiden:

- o innovaties op het gebied van technologie
- o innovaties rondom productontwikkeling en de relatie met de consument.

Om hier een impuls aan te geven zal een centrum gerealiseerd moeten worden waar mensen en bedrijven elkaar ontmoeten en waar de sector zich laat zien. Het stimuleert de verbinding tussen het bedrijfsleven met de kennisinstellingen en met het bedrijfsleven onderling. De nadruk ligt op het toepassen van kennis op de hierboven genoemde kernthema's. Wetenschappelijke kennis is er beschikbaar, wordt gedeeld en klaargemaakt voor toepassing. Het is daarmee nadrukkelijk geen nieuwe universiteit of wetenschappelijk instituut. Functionaliteit en haalbaarheid van een dergelijk centrum zal verder ontwikkeld en onderzocht gaan worden. Er ligt hier tevens een mogelijkheid verbinding te maken met de kennisvalorisatie vanuit Ondernemerslift+ zoals die plaatsvindt in het Ondernemerslift+ Competence Centre.

- 3. Er zijn kennisclusters (onderwerpniveau) en uitvoeringsconsortia (op programma- of projectniveau) gerealiseerd, waardoor op de sleutelgebieden transitie en vernieuwing van de AgriFood-keten kan plaatsvinden.**

Actielijn 3.3 Realisatie van kennisclusters en uitvoeringsconsortia en ondersteuning van uitvoeringsprogramma's op de volgende sleutelgebieden:

Ambassadeur: (vanuit bedrijfsleven en/of kennisinstellingen)

Sleutelgebied: Duurzame Waardeketens;

Hiertoe behoren initiatieven gericht op het op een nieuwe wijze toevoegen van waarde aan AgriFood-producten wordt toegevoegd door nieuwe producten (of producteigenschappen), nieuwe productieprocessen en nieuwe vormen van het aanbieden aan consumenten. Dit alles dus met als doel het toevoegen van waarde aan het AgriFood -product.

AgriFood zet daarbij in op:

- ontwikkeling van nieuwe sourcings- of ketenconcepten in de "real-foodmarkt" zoals "Real Food Point" en "RechtStreeks";
- het ontwikkelen van nieuwe kwaliteitsproducten "van eigen bodem", zoals kwaliteitsvlees uit natuurgebieden of nieuwe streekgebonden producten of productconcepten, zoals "Vers van Hier" en "Maashorstboeren".
- het realiseren van nieuwe verbindingen met consumenten, zoals bij "Eet.nl/Eetcubator" of "Foodworld".

- reductie van verspilling in de AgriFood-keten.
- ontwikkeling van nieuwe verdienmodellen voor 'groene en blauwe' diensten (evt. in combinatie met voedselproductie), zoals onder meer "Landerij van Tosse".
- realiseren van klimaatbestendige en gebiedsspecifieke oplossingen voor de bedreigde zoutwatervoorziening door een gemeenschappelijke aanpak van overheden, boeren, burgers, particuliere organisaties en natuurorganisaties.

Sleutelgebied: Gezonde Voeding en Lifesciences:

Hiertoe behoren initiatieven waar de maatschappelijke vraagstukken rondom voeding en gezondheid (voor mens, plant en dier) verbonden worden met 'business development' vanuit het AgriFood bedrijfsleven.

AgriFood zet daarbij in op:

- ontwikkeling van nieuwe voedingsconcepten in de zorg zoals "Beter Eten, Beter Leven";
- ontwikkeling van nieuwe zorgconcepten met verbinding naar land- en tuinbouw of natuur zoals "Verfrissend Zorglandschap" (Uden) of "kwaliteitsontwikkeling Landbouw&Zorg" of Zorgpark Voorburg (Vught);
- ontwikkeling van zorgconcepten voor "zorg op afstand";
- realiseren van een "One Health-aanpak" waarin gezondheid van mens, dier en omgeving in samenhang op een hoger peil gebracht wordt;
- ontwikkeling van specialistische voeding in de vorm van menukaarten voor bijvoorbeeld ouderen of mensen met obesitas of kanker;
- ontwikkeling van nieuwe en gezonde voedingsproducten of -concepten voor mens, dier of plant zoals de ontwikkeling van de "Stevia-productieketen" (natuurlijke suikervervanger).
- ontwikkeling van medicijnen op basis van biotechnologie;
- ontwikkeling van een centrum voor "Cure and Care" zoals Park Zwanenberg in Oss.

Sleutelgebied: (ICT-) Technologie en Logistiek:

Onder meer in het kader van de duurzaamheidsopgave zal het toepassen van nieuwe (ICT) technologieën en nieuwe distributie en logistieke concepten een versnelling in de uitvoering kunnen realiseren. Projecten in dit sleutelgebied zijn gericht op het versterken van de toepasbaarheid in AgriFood.

AgriFood zet daarbij in op:

- toepassing van nieuwe technologieën die invulling geven aan "smart farming", waardoor o.a. met minder 'input' meer en betere 'output' gerealiseerd kan worden in het primaire productieproces en de verwerking;
- ontwikkeling van slimme distributieconcepten waardoor AgriFood-producten eerder (verser), beter of anders vanuit productie via verwerking uiteindelijk bij de consument of eindgebruikers komen;
- ontwikkeling van nieuwe "high-care" gericht op het verbeteren van de houdbaarheid, smaak e.d. in (zorg-)maaltijden zoals "Vers-Vries Coatings";
- nieuwe benutting van de digitale infrastructuur zoals "Bernhoven@Home";
- ontwikkeling van logistieke hotspots, onder meer in Oss en Veghel.

Sleutelgebied: Biobased en Groene Energie:

Dit zijn de initiatieven gericht op het uitwinnen en verwaarden van reststromen en bijproducten die veelal waardevolle elementen bevatten, zoals vetten en functionele eiwitten.

AgriFood zet daarbij in op:

- het stimuleren van energieproducerende productiesystemen opdat de productie van voeding en groen, energie gaat opleveren zoals energieproducten uit organische reststromen, reststromen uit waterbeheer en benutting van mineralen uit mestverwerking;
- bevorderen van duurzaam ontwerpen, ontwikkelen en bouwen in AgriFood (zowel stallen, kassen als bedrijfsgebouwen);
- stimuleren van productie van groene energie onder meer via het vervangen van asbestdaken op stallen door zonnepanelen en energie uit mest;
- duurzame eiwitverrijking uit insectenteelt ten behoeve van Food, Feed en Pharma, gestimuleerd door een "Insectcentre" en "Insectlab";
- verwaarden van reststromen door omzetting in grondstoffen (functionele eiwitten of bio-actieve stoffen);
- realiseren van een Biobased Ontwikkelingservice Oost Brabant i.s.m. BOM, SER Brabant, gemeente Boxtel, Best, Schijndel, Vught, Sint Michielsgestel, Cluster Cuijk, Essent, Van Maris Projects, HAS kennistransfer, Helicon Boxtel.

4. Bedrijven en instellingen kunnen beschikken over uitstekende onderzoeksfaciliteiten en faciliterende diensten welke deel uit maken van het open innovatie-ecosysteem.

Actielijn 3.4: Bevorderen van Facility Sharing op het gebied van laboratoria en diensten.

Ambassadeur: (vanuit kennisinstellingen of overheden)

Toelichting: In de regio zijn meerdere onderzoeksfaciliteiten (laboratoria en proefopstellingen) en Living Labs. Deze bevinden zich onder meer in het Pivot Park Screening Centre, bij kennisinstellingen (met name bij de HAS, Avans en de ROC's) en bij de ziekenhuizen. Ook bij diverse bedrijven zijn er mogelijkheden tot het uitvoeren van verschillende vormen van onderzoek. Bevorderd zal worden dat deze faciliteiten beschikbaar worden gesteld aan andere ondernemers, bedrijven of instellingen met een onderzoeksbehoefte door een actieve vorm van match-making. Mogelijk kan het invoeren van een vouchersysteem versterkend werken, hetgeen onderzocht kan worden. Tevens zal onderzocht worden in hoeverre een dergelijke aanpak ook haalbaar is voor gespecialiseerde diensten voor met name kleine (al dan niet startende) ondernemers haalbaar is. Te denken valt aan expertise op het terrein van marketing, fiscale, financiële of juridische kennis. Het gebruik van bedrijfslocaties als praktijklocatie voor het onderwijs en onderzoek zal worden gestimuleerd. Een voorbeeld hiervan is het Praktijk Innovatie Centre Food waarin Marel-Stork en de HAS elkaar faciliteren.

Beoogde Resultaten 2016 Programmalijn Innovation:

Deze koers moet in 2016 de volgende resultaten met een structuurversterkend karakter opleveren.

- In de regio vormt een netwerk van innovatiecentra de fysieke en zichtbare pijlers in het innovatie-ecosysteem;
- Een kennis- en businesscentrum waarin bedrijfsleven en kennisinstellingen innovaties op het gebied van technologie, productontwikkeling en de relatie met

de consument met elkaar delen en omzetten in business, bevindt zich in de realisatiefase.

- Op de sleutelgebieden Duurzame Waardeketens, Voeding&Gezondheid, (ICT-) Technologie&Logistiek en Biobased&Energie zijn ten minste 16 kennisnetwerken en uitvoeringsconsortia gevormd die het (mede-)eigenaarschap over uitvoeringsprojecten voeren.
- Er is een vouchersysteem ontwikkeld en beschikbaar waardoor MKB-bedrijven de beschikking kunnen hebben over onderzoeksfaciliteiten in de regio.

Programmalijs Basics;

Toplocaties, Vestigingsklimaat, Mobiliteit, Verbindingen Stad-Platteland

Centraal in dit domein staat de randvoorwaardelijke infrastructuur voor een sterke regio middels toplocaties, bereikbaarheid & mobiliteit en de verbindingen tussen stad en platteland. De ambitie is er op gericht om een goed woon-, werk en leefklimaat te bieden, een basis voor een duurzame economische ontwikkeling. Noordoost Brabant biedt haar inwoners een uitdagende omgeving, waarin het goed wonen, leven én werken is, zowel in de stad, het dorp als in het buitengebied. Een omgeving waarin de ruimtelijke inbedding van de gehele AgriFood-keten op duurzame wijze heeft plaatsgevonden. Daarmee wordt een impuls gegeven aan het versterken van de brede economische basis. Het arbeidsmarktbeleid voor de AgriFood maakt deel uit van een bredere aanpak (5*Noordoost Brabant Werkt!). Acties binnen de programmalijs Business en Innovation hebben weliswaar hun focus op AgriFood, maar juist door het stimuleren van cross-overs en de keuze voor prioritaire thema's, worden andere sectoren ook aangemoedigd en gestimuleerd om, samen met AgriFood zich te versterken en te vernieuwen. Dit geldt ook voor de programmalijs Basics. Ruimtelijke kwaliteit vraagt om een integrale aanpak. Het verbeteren van het vestigingsklimaat komt ook andere sectoren ten goede en het verbeteren van de verbinding stad-platteland is niet alleen ten bate van de AgriFood-sector zelf. Daarmee staat de keuze voor AgriFood aan de basis voor een impuls aan een bredere economische ontwikkeling.

Trekker van dit domein is primair "de overheid", waarbij in eerste instantie de regionale samenwerking Noordoost Brabant wordt bedoeld, maar op uitvoerend niveau meestal sprake is van één of meer gemeenten dan wel de provincie of het Rijk als uitvoerder van een project.

Vertrekpunt 2013

De 20 gemeenten en 2 waterschappen, die samen het geografische gebied Noordoost Brabant vormen, werken samen vanuit een gemeenschappelijke ruimtelijk-economische strategische agenda "Richting 2020". Met het tot stand brengen van de triple helix-samenwerking wordt deze agenda ondergebracht in de gezamenlijke Strategische Agenda met de focus op AgriFood en haar cross-overs. Vertrekpunt voor de agenda "Richting 2020" waren de volgende doelen:

- het verbeteren van de kwaliteit van de bestaande vestigingsmilieus en het toevoegen van nieuwe kwaliteiten vestigingsmilieus, in het bijzonder voor de economische, innovatieve speerpunten van de regio;
- het beter bereikbaar maken van de regio;
- het vitaliseren van het landelijk gebied, door te zoeken naar nieuwe duurzame en innovatieve landbouwwormen en het versterken van de toeristisch-recreatieve potenties;
- een groenere regio.

In de periode 2010 – 2013 zijn vanuit de agenda “Richting 2020” diverse resultaten behaald: de toplocaties Pivot Park in Oss en Willemspoort in ‘s-Hertogenbosch zijn in gebruik genomen. In het kader van de herstructurering van bedrijventerreinen worden in de komende jaren 4 zgn. NIMBY-pilots in Noordoost Brabant uitgevoerd. De verbreding van de N279 is een stuk dichterbij gekomen, voor de gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat en rond de N65 is budget beschikbaar gekomen en zijn bindende afspraken tussen Rijk, Provincie en gemeenten gemaakt.

In het landelijk gebied zijn voor de ‘landschappen van allure’ de Maashorst en het Groene Woud ambitieuze plannen ontwikkeld waarin natuur en economie samen beter tot hun recht kunnen gaan komen. Deze agenda met aangescherpte doelen vormt het vertrekpunt voor de programmalijs “Basics” in dit uitvoeringsprogramma.

Koers 2020:

- 1. De regio beschikt over 5 toplocaties waar clusters van bedrijven en instellingen beschikken over faciliteiten die duurzame ontwikkelingen en innovaties bevorderen.**

Actielijn 4.1: Realiseren van 5 toplocaties die fungeren als fysieke centra voor vernieuwing.

Toelichting: Vestigingscondities voor modern ondernemerschap spitst zich steeds meer toe op het deel uit maken van clusters die fysieke “centra voor vernieuwing” zijn. Bedrijventerreinen waar bedrijfsleven, zorginstellingen, onderzoek en kennis bij elkaar komen en nieuwe concepten en producten ontwikkelen samen met andere sectoren zoals Pharma (Oss), Cure en Care (Boxmeer, Uden en Vught). Tevens dienen er mogelijkheden te zijn voor het gezamenlijk benutten van faciliteiten.

Centra waar deze vernieuwing zich concentreert binnen de regio zijn:

1. Willemspoort Food & Health Campus, ‘s-Hertogenbosch inclusief de kenniscampus rondom HAS/Helicon/ZLTO
2. Pivot Park, Oss
3. Foodpark Veghel
4. Zorgpark Uden
5. Health Campus Boxmeer

- 2. De regio biedt een vestigingsklimaat stimulerend voor het realiseren van duurzame ontwikkelingen en innovaties.**

Actielijn 4.2: Realiseren van een innovatiebevorderend vestigingsklimaat.

Toelichting: In de regio zijn momenteel meerdere clusters in diverse stadia van ontwikkeling. Voorbeelden zijn o.a.: Foodworld (Veghel), Obesity Lifestyle Intervention Centre (OLIC) en Eureka-I-Lab (beide in ‘s-Hertogenbosch), Verfrissend Zorglandschap (Uden) en een innovatiecluster rond verwaarding van dierlijke bijstromen (Land van Cuijk). Deze en andere initiatieven vragen om een goede ruimtelijke inpassing, de samenwerkende gemeenten en waterschappen sturen daar actief op.

Dankzij de in 2011 door provincie en gemeente vastgestelde regionale agenda bedrijventerreinen beschikt de regio over een afsprakenkader hiervoor, waaraan in de komende jaren uitvoering gegeven wordt zoals de realisatie van reguliere bedrijventerreinen (bijv. Heesch-West) en de herstructurering van bestaande bedrijventerreinen en bedrijfsverplaatsingen (via NIMBY-pilots), waardoor ook voor andere bedrijven dan de AgriFood sector een goede plek geboden wordt in de regio. Het ontwikkelen van onder meer logistieke hotspots in de regio kan tevens een bijdrage leveren aan een attractief vestigingsklimaat.

3. De bereikbaarheid en mobiliteit in de regio is duurzaam (veilig, zuinig en schoon) en van hoog niveau, wat de aantrekkelijkheid van de regio vergroot.

Actielijn 4.3: Er wordt uitvoering gegeven aan een in 30-verband opgesteld maatregelenpakket voor de realisatie van de regionale bereikbaarheids- en mobiliteitsopgaven uit de Brabantse Gebiedsagenda.

Toelichting: Met het voorkomen, verkorten, veranderen en verschonen van de mobiliteit wordt een duurzame ontwikkeling van de regio beoogd. In 2013 wordt in 30-verband een maatregelenpakket opgesteld. Iedereen helpt mee om de bereikbaarheid en mobiliteit te verduurzamen, overheden faciliteren en stimuleren waar nodig. Er is een platform waarop kleinere en grotere initiatieven ontplooid kunnen worden in een samenspel van onderwijs, overheid, ondernemers en overige intermediairs. De maatregelen zullen in de periode van 2014-2020 in concrete uitvoeringsprojecten en opgaven worden vertaald, welke onderdeel zullen zijn van het bij deze agenda horende uitvoeringsprogramma.

Belangrijke opgaven zijn (en blijven) in dit kader:

- het verder ontwikkelen en versterken van de A2 tot een internationale economische ontwikkel- en kennisas door enerzijds de infrastructurele ontwikkeling van weg en spoor, anderzijds de gebiedsontwikkeling van Avenue2 's-Hertogenbosch;
- verbreding van de N279 en de gebiedsopgave N65;
- verbetering van de toegankelijkheid van de havens van Oss en Veghel en realisatie van de omlegging van de Zuid-Willemsvaart;
- realisatie van het Programma Hoogfrequent Spoor (PHS), op het traject Eindhoven-Utrecht heeft het positieve effect van meer intercity's en goederenvervoer, maar de negatieve effecten hiervan op doorsnijdingen en omwonenden moeten zoveel mogelijk worden beperkt ten behoeve van de leefbaarheid;
- andere belangrijke spooropgaven zijn de verruiming van de capaciteit op de Maaslijn (door de uitvoering van benuttingswerkzaamheden, verdubbeling en/of elektrificering), de verdubbeling van de spoorlijn 's-Hertogenbosch – Nijmegen en de realisatie van een aantal nieuwe stations (o.a. Den Bosch Maaspoort en Oss-West);
- verkenning van de A-77 als (economische) ontwikkel-as tussen het Ruhrgebied en de Nederlandse economische kerngebieden (opzetten economische kansenkaart).

4. Er worden duurzame verbindingen gerealiseerd tussen ontwikkelingen ten aanzien van natuur en landschap, stad- en dorp en economie.

Actielijn 4.4: Realiseren van duurzame verbindingen tussen natuur, water, stad en dorp en economie.

Toelichting: Noordoost Brabant wil koploper zijn in de transitie van het landelijk gebied. Daartoe behoort de opgave om de ruimtelijke kwaliteit van de 'stad- land'-relaties te verbeteren en duurzame, nieuwe economische initiatieven te ontplooiën. In samenhang met het ontwikkelen van bijvoorbeeld recreatieve en toeristische bedrijvigheid ontstaan hier kansen voor nieuwe verdienmodellen in AgriFood. Een belangrijk aspect hierbij vormt de verankering van de ruimtelijke plannen vanuit de regio met landelijke en provinciale plannen. Doel is een duurzame bedrijfsvoering in de land- en tuinbouw te stimuleren in samenhang met haar directe omgeving. Maatschappelijke acceptatie bepaalt immers in belangrijke mate de ruimte voor nieuwe bedrijven of bedrijfsvormen. Hierbij zijn

ook ecologische en milieuvraagstukken van belang. Wanneer deze elementen in balans zijn, is er sprake van een duurzame transitie van het landelijk gebied. Deze actielijn vraagt derhalve actieve ingrepen in de fysieke ruimte. Vanuit het project 'Groen Blauwe' structuren heeft de regio een aantal gebiedsopgaven gedefinieerd die er toe zullen leiden dat er meer regionale samenhang ontstaat tussen de in ons gebied aanwezige grote groene gebieden. Deze opgaven zijn van groot belang vanwege het leefklimaat in de regio en in het kader van waterveiligheid, waterhuishouding en ruimtelijke beleving en inpassing.

Deze actielijn vraagt tevens om een actieve koppeling tussen natuurontwikkeling en economische activiteiten. Bij de twee Landschappen van Allure, "De Maashorst" en "Het Groene Woud", staat deze verbinding centraal. In de zuidelijke Maashorst betreft dit bijvoorbeeld het realiseren van nieuwe combinaties op gebied van zorg & gezondheid met voeding, natuur en toerisme & recreatie, waardoor een regionaal centrum voor gezondheid en vitaliteit ontstaat (Zorglandschap Uden). In het noordelijk deel van de Maashorst worden nieuwe concepten ontwikkeld onder het motto "Proef het landschap". Ook worden er binnen de Maashorst en Het Groene Woud nieuwe verdienmodellen ontwikkeld om de kwaliteit van natuur en landschap te behouden en te versterken (o.a. Driften & Dreven in Landerd en Bernheze). Daarnaast zijn er meerdere initiatieven gericht op stadslandbouw (Urban Farming) die de verbinding tussen burger en consument met de AgriFood-sector versterken. Ook de kwaliteit van het water in onze regio is onze zorg. De grootste opgave ligt op het vlak van voedingsstoffen en gewasbeschermingsmiddelen, voor een groot deel afkomstig uit de AgriFood-sector. Dat vraagt om actie op regionaal niveau gericht op het verminderen van de belasting van het grond- en oppervlaktewater. De bestaande Noordoost Brabant werkgroep Groenblauwe Structuren werkt hier al aan.

In de derde plaats gaat het in deze actielijn om het kernbegrip "duurzaamheid". Voor de regio betekent dit inzetten op een zgn. circulaire economie: ervoor zorg dragen dat grondstoffen en energie in een zo efficiënt mogelijke cirkel worden gebruikt en hergebruikt voor de behoeften en productie binnen de regio en alle facetten die hiermee samenhangen. Dit zien we terug in de wijze waarop aan de vele projecten in de programmalijnen Business en Innovation vorm wordt gegeven en in regionale initiatieven als het Biomassaplein in Boxtel.

Deze actielijn gaat ook over "maatschappelijk draagvlak" ofwel sociale verbinding. Binnen de regio zijn tal van initiatieven ontplooid om tot nieuwe oplossingen en ideeën te komen. AgriFood kan bij uitstek het platform bieden om gezamenlijk met agrariërs, bedrijfsleven, kennisinstellingen en bewoners te komen tot oplossingen. De rol van de overheid dient hierin een stimulerende, ondersteunende en verbindende te zijn, onder meer middels gebiedsdialogen. Dit geldt in het bijzonder voor de vraagstukken rondom de Brabantse Zorgvuldigheidsscore Veehouderij.

- 5. Werkgevers in andere dan de speerpuntsector AgriFood, zoals bijv. de sectoren zorg, techniek en services in de regio Noordoost Brabant beschikken over goed en voldoende personeel door onder meer een goede aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt, iedereen doet mee, organiseren van de achterban van werkgevers en/of sectoren, strategisch HRM beleid, een leven lang leren.**

Actielijn 4.5: Realiseren van de acties in het Uitvoeringsprogramma 5* Noordoost Brabant Werkt! 2013-2015 door werkgevers, onderwijs en overheden.

Een duurzame arbeidsmarkt is een arbeidsmarkt die in balans is. Wij richten ons op vergroting van kennis en vaardigheden van een zo breed mogelijke groep mensen binnen de regio. Hierdoor wordt de deelname aan de arbeidsmarkt en daarmee het toekomstperspectief van alle mensen – ook die met meer afstand tot de arbeidsmarkt vergroot. Samen werken aan oplossingen voor de huidige (crisis) en toekomstige (krapte) problemen op de regionale arbeidsmarkt. Dat is waar het initiatief 5*Noordoost Brabant Werkt! naar streeft. Het is een samenwerkingsverband voor de regio Noordoost Brabant dat actief zoekt naar oplossingen die werken. Heel concreet betekent dit: de juiste persoon op de juiste plek met gebruik van alle talenten. De regionale economie vaart er wel bij. De uitdaging is om vraag en aanbod op de arbeidsmarkt met elkaar in evenwicht te brengen. Vertrekpunt hierbij is de vraag vanuit de markt, zodat werkgevers in de speerpuntsectoren aan goed en voldoende personeel kunnen komen om de economie draaiende te houden.

Te bereiken resultaten 2016 Programmalijs Basics:

Deze koers moet in 2016 de volgende resultaten met een structuurversterkend karakter opleveren:

- ontwikkeling van 5 toplocaties in de regio;
- de regio staat bekend om haar vestigingsklimaat gericht op het bevorderen van duurzame ontwikkeling en innovaties;
- er wordt uitvoering gegeven aan een omvangrijk maatregelenpakket voor de regionale bereikbaarheids- en mobiliteitsopgaven;
- er zijn 5 aansprekende projecten op het snijvlak van stad-platteland waar op ondernemende wijze verbindingen, hetzij fysiek, hetzij in maatschappelijk opzicht worden gerealiseerd;
- goed en voldoende personeel voor werkgevers in de zorg, techniek en service.

Communicatie

Branding, events, herkenning en erkenning

Vertrekpunt 2013

“Be good, and tell it”; dat is het adagium waar AgriFood een belangrijke bijdrage wil leveren. De regio kenmerkt zich door een bescheiden houding in het ventileren van haar kracht en successen. Er is nog geen samenhangende en consistente branding van de regio als de proeftuin voor AgriFood. Ook ten aanzien van beurzen en evenementen, zowel naar consumenten als bij business-to-business zijn er tal van activiteiten die door onderlinge samenhang en mogelijk samenwerking verder versterkt kunnen worden in kwaliteit en bereik.

Koers 2020

1. **Regio Noordoost Brabant wordt erkend als innovatieve topregio AgriFood wat blijkt uit een top 3 notering in een (mogelijk op te zetten) relevante ranking en vermeldingen in provinciale, nationale en Europese (beleids-) programma's.**

Actielijn 5.1 'De AgriFoodregio in kaart'; Het adequaat in beeld brengen van het AgriFoodcomplex in termen van bedrijven, instellingen, netwerken, economische en maatschappelijke waarden en monitoring van trends en ontwikkelingen.

Door het in kaart brengen van de 'facts & figures' rondom de regio, wordt er

objectief en meetbaar bewijs van onze belofte geleverd. Dit is tevens van belang in het kader van het monitoren van ontwikkelingen.

2. **Er is een regiobrandingsprogramma dat ook door bedrijven, instellingen en overheden versterkt wordt middels eigen marketing en communicatie-activiteiten.**

Actielijn 5.2. 'De AgriFoodregio op de kaart'; Brandingsprogramma van de regio ontwikkelen en uitvoeren.

De regio heeft behoefte aan een alomvattend en passende brandingsprogramma waarin het merk 'Noordoost Brabant' in heldere termen neergezet wordt. Consistentie is hierbij het allerbelangrijkste. Immers, door consequent dezelfde boodschap uit te dragen, beklijft deze beter. Er wordt een programma opgezet dat uitblinkt in eenvoud en toepassingsmogelijkheden en dat bijdraagt aan een sterk merk: Noordoost Brabant. Onderdeel van het programma is het ontwikkelen van een innovatie-award en het voeren van een actief PA-beleid.

3. **De regio biedt een podium, zowel 'business-to-business' als 'business-to-consumers', voor toonaangevende evenementen op het terrein van AgriFood.**

Actielijn 5.3. Participatie in toonaangevende evenementen zoals Dutch AgriFood Week, Slokdarmfestival, FoodVision, Foodtechnology Week, European Region of Gastronomy.

Hiervoor wordt een samenhangend uitvoeringsplan ontwikkeld en uitgevoerd, gericht op evenementen en festivals die de doelstellingen van AgriFood versterken. Zo mogelijk wordt al in 2014 de eerste Dutch AgriFood Week gehouden waar ook andere bestaande evenementen zoals de 'Foodtechnology Week' of 'AgriMeetsDesign' mee verbonden worden.

AgriFood uitvoeringsorganisatie en begroting 2014

Om invulling te geven aan de koers is een krachtige en compacte ontwikkelings- en uitvoeringsorganisatie noodzakelijk.

Opdracht Uitvoeringsorganisatie;

Uitvoering Strategische Agenda met Uitvoeringsprogramma in opdracht van het Stichtingsbestuur.

Taken uitvoeringsorganisatie:

- programma- en projectontwikkeling;
Het faciliteren van programma's en projecten die een bijdrage leveren aan de AgriFood-strategie.
- programma- en projectuitvoering;
Voor een aantal programma's en projecten kan de uitvoering bij de AgriFood-organisatie zelf komen te liggen.
- regie en coördinatie;
Juist vanwege de betrokkenheid van vele partijen en hun onderlinge diversiteit is regie en/of coördinatie noodzakelijk om de AgriFood-strategie in praktijk te kunnen brengen.
- netwerk en representatie;

Het verbinden van stakeholders, zowel binnen als buiten de regio en het vertegenwoordigen van de regio in relevante netwerken.

- communicatie:
Communicatie, zowel in termen van PR als van PA en zowel binnen de regio als daarbuiten is een cruciale activiteit in de gekozen strategie.
- monitoring;
Van belang is te meten of de ingezette acties tot het gewenste resultaat hebben geleid. Per programmaliijn zullen indicatoren ontwikkeld worden.

Uitgangspunten begroting 2014:

- Deze globale begroting maakt integraal onderdeel uit van de Strategische Agenda met Uitvoeringsprogramma en dient vanuit deze context beschouwd te worden, zowel inhoudelijk als procedureel;
- Er is sprake van een globale en daarmee indicatieve begroting. Voorzien is dat op jaarplanniveau een meer gedetailleerde begroting t.z.t. door het Stichtingsbestuur (jaarlijks) zal worden vastgesteld;
- Voor 2014 is geen rekening gehouden met extra inkomsten c.q. inzet vanuit de provincie in het kader van haar "Uitvoeringsagenda Agro&food 2020" of andere overheden (anders dan de 20+2). Daarover lopen thans gesprekken, mede gericht op co-financiering met name ten aanzien van aanjaagactiviteiten en de daarbij behorende makel-schakelcapaciteit. Voor de jaren na 2014 zal groei van deze inkomstenbron bepalend zijn voor de mate waarin versterking van de uitvoeringscapaciteit kan plaatsvinden;
- Voor 2014 is geen rekening gehouden met extra inkomsten of kostendekking van de uitvoeringsorganisatie vanuit het bedrijfsleven, het onderwijs of andere uitvoeringspartners. Zij zullen met name gaan participeren op uitvoerend projectniveau. Projecten hebben hun eigen financiering. Daarmee wordt een onderscheid gemaakt tussen "organisatiefinanciering" en "projectfinanciering". Voor de jaren na 2014 zal groei van de projectfinanciering bepalend zijn voor de mate waarin versterking van de uitvoeringscapaciteit kan plaatsvinden;
- Aan de kosten(uitgaven-)zijde wordt eveneens onderscheid gemaakt tussen "organisatiefinanciering" en "projectfinanciering". Er is geen rekening gehouden met de mogelijkheid dat aan de uitvoeringsorganisatie verbonden kosten, ook deels ten laste van projecten gebracht kunnen worden.
- Ten aanzien van de communicatie-doelstellingen, zoals opgenomen in de Strategische Agenda, is uitgegaan van een onderscheid tussen personele kosten (welke worden toegerekend aan het Regiofonds) en kosten behorende bij de uitvoering van communicatie-activiteiten. Omdat deze in projectvorm zullen worden uitgevoerd, mogelijk ook met co-financiering van derden, worden deze uitgaven wel ten laste van het Regiofonds gebracht, maar worden zij niet beschouwd als "organisatiekosten";
- Vanuit de BRG is aangegeven dat kosten ten behoeve van de uitvoeringsorganisatie ("organisatiekosten") niet meer dan 25% van de inkomsten mogen bedragen, opdat ten minste 75% ingezet kan worden (als katalysator) voor uitvoeringsprojecten;
- Uitgegaan is van positieve besluitvorming in alle gemeenten en waterschappen eind 2013 met betrekking tot vorming en vulling van een Regiofonds conform afspraken binnen BRG.

Indicatieve Begroting 2014.
X €1000

Inkomsten	In €	Uitgaven	In €
regiogemeenten	1800 K	Uitvoeringsorganisatie	651 K
Waterschappen	120 K	REAP Projectenbudget	604 K
REAP-Provincie	345 K	Streeknetwerken Projectenbudget	595 K
Streeknetwerken- Provincie	340 K	3O samenwerking projectenbudget	755 K
Totaal	2605 K	Totaal	2605 K

BIJLAGE

AgriFood Noordoost Brabant Projecten Uitvoeringsprogramma

Bijgevoegd is een overzicht van thans bekende uitvoeringsprojecten. De fase waarin deze projecten zich bevinden zijn verschillend, van idee tot in uitvoering. De betrokkenheid vanuit de huidige 5*NOB evenzeer.

Dit overzicht geeft vooral een beeld van de dynamiek in de regio op de diverse actielijnen en vormt het vertrekpunt voor het programmamanagement vanuit AgriFood Noordoost Brabant.

Overzicht projecten Uitvoeringsprogramma per actielijn

Datum: oktober 2013

(projectstatus: U= in uitvoering / O = in ontwikkeling / I = projectidee)

Programmaliijn People:

Beroepsgericht opleidingsaanbod, ondernemendheid, flexibele arbeidsmarkt en excellente AgriFood kennis

Actielijn 1.1: Verbetering match vraag en aanbod kwalitatief en kwantitatief

<i>Uitvoeringsprojecten</i>	<i>Doelstelling</i>	<i>Projectpartners</i>	<i>status</i>
Bedrijvennetwerk Food&Feed	Bedrijvennetwerk gericht op gezamenlijke vraagbundeling en invulling (toekomstige) personeelsvraag.	Bedrijfsleven	U
Doorontwikkeling bedrijvennetwerken Food&Feed / AgriFood naar regionaal AgriFood HRM netwerk	Kennisuitwisseling, ontwikkeling strategisch HRM-beleid, onderlinge samenwerking	Bedrijfsleven (o.a. Food&Feed), 5*NOB Werkt!	O
Programma's voor vitaliteit en duurzame inzetbaarheid voor oudere werknemers	Optimale inzetbaarheid van oudere werknemers, zodat de productiviteit geborgd blijft.	Bedrijfsleven (o.a. Food&Feed), 5*NOB Werkt!	O
Opzetten mobiliteitscentrum en doorontwikkeling tot arbeidspool AgriFood	Behoud van werknemers voor de sector AgriFood; efficiënte inzet van werknemers in de sector.	Bedrijfsleven (o.a. Food&Feed en uitzendbureau), UWV, 5*NOB Werkt!	O
Kennisnetwerken Duurzame inzetbaarheid, sociale innovatie en andere aspecten strategisch HRM beleid (link met Programmaliijn Basics - Actielijn 4.5)	Kennisuitwisseling	Bedrijfsleven, 5*NOB Werkt!, BZW	I
Stichting Kwalitatief Personeel Varkenshouderij	Stimuleren goed werkgeverschap in de varkenshouderij	Varkenshouderij-ondernemers	U

Actielijn:1.2 Opleidingsaanbod sluit aan bij (toekomstige) behoefte bedrijfsleven

<i>Uitvoeringsprojecten</i>	<i>doelstelling</i>	<i>Projectpartners</i>	<i>status</i>
Opleiding foodoperators op MBO-niveau (2-3-4)	Functiegebonden opleiden van foodoperators met baangarantie na afstuderen bij betrokken bedrijven.	Food&Feed (Mars, DMV Campina e.a.) i.s.m. ROC's, 5* NOB Werkt!	U
Food & Feed Talent Program	Talentwerving en –behoud van HBO en WO talent voor het regionale AgriFood bedrijfsleven.	Bedrijfsleven (o.a. Food&Feed), voortgezet onderwijs, e.a., 5* NOB Werkt!	O
Promotie van AgriFood-sector (en andere kansrijke regionale sectoren) bij jongeren	Studie- en loopbaankeuze van jongeren voor sectoren met personeelsbehoefte; voldoende instroom in kansrijke sectoren.	Bedrijfsleven (o.a. Food&Feed), regionale onderwijsinstellingen, 5* NOB Werkt!	O
Overleg 'Regionale Competentieprofielen'	Ontwikkeling regiospecifieke competentieprofielen.	Onderwijsinstellingen MBO i.s.m. bedrijfsleven	I
Human Capital Agenda Agro & Food	Sterke onderwijsinfrastructuur PO-VO-MBO-HBO-WO in Noordoost-Brabant en aanpalende regio's.	Food&Feed, Greenport Venlo, Food Connection Point, HAS, 5* NOB Werkt! e.a.	O
Talentontwikkeling: HBO-3 Minor Total Proces Management (TPM) AgriFood	Bestaande TPM-minor vertalen naar AgriFood-sector	Avans/HAS i.s.m. bedrijfsleven	I

Actielijn:1.3 Realisatie Opleiding(en) Food/Foodmarketing/Foodketen

<i>Uitvoeringsprojecten</i>	<i>Doelstelling</i>	<i>Projectpartners</i>	<i>status</i>
Center of Expertise Food	Kwaliteitsverbetering HBO onderwijs Food door aantrekkelijke en hoogstaande opleidingen t.b.v. meer en betere studenten, om-, bij- en nascholing, toegepast onderzoek, valorisatie, start-ups.	HAS, bedrijfsleven, e.a.	U
Haalbaarheidsstudie Opleidingen Food/Foodketen	Haalbaarheid toonaangevend kenniscentrum	kennisinstellingen	I

Actielijn:1.4 Realisatie Opleiding- en Kenniscentrum Smart Agri Technologies

<i>Uitvoeringsprojecten</i>	<i>Doelstelling</i>	<i>Projectpartners</i>	<i>status</i>
Opleiding- en Kenniscentrum Smart Agri Technologies	Opleiding en kenniscentrum gericht op het bedrijfsmatig benutten van precisielandbouw en geo-informatie in het groene domein.	Helicon, HAS, ZLTO en MKB-bedrijven	O

Actielijn 1.5: Bevorderen ondernemendheid

<i>Uitvoeringsprojecten</i>	<i>Doelstelling</i>	<i>Projectpartners</i>	<i>status</i>
Atelier Waarden van het Land	Incompany en open leergangen voor ondernemers, bestuurders en professionals gericht op fundamentele vraagstukken in AgriFood	Stichting Waarden van het Land waarin samenwerken oa Rabobank, Friesland Campina, ZLTO, Agrifirm, VION, Cosun	U
NCR Minor Coöperatief Ondernemerschap	HBO minor gericht op nieuwe coöperatief ondernemen	NCR	O
Center of Entrepreneurship	Ondernemendheid in het MBO/HBO-onderwijs vergroten, Topklas Ondernemen, Topklas Innovator	Ondernemerslift+	U
JOOST	Ondernemerschapprogramma gericht op (toekomstige) agrarische ondernemers	ZLTO, BAJK	U

Programmalijs Business:

Nieuwe bedrijvigheid, ontmoeting en samenwerking, innovatievermogen en business development

Actielijn 2.1: meer startende en groeiende innovatieve AgriFoodbedrijven

<i>Uitvoeringsprojecten</i>	<i>Doelstelling</i>	<i>Projectpartners</i>	<i>status</i>
Begeleiden en faciliteren starters	In 6 jaar 150 startende bedrijven, waarvan 100 via Ondernemerslift+	Ondernemerslift+	U
Regionaal Acquisitiebeleid AgriFood opstellen in en uitvoering brengen	Nieuwvestiging van bedrijven die het agrifoodcomplex versterken.	BOM, Overheden	I

Actielijn 2.2.: netwerkversterking gericht op samenwerking in de agrifoodketen en met andere sectoren in de regio.

<i>Uitvoeringsprojecten</i>	<i>Doelstelling</i>	<i>Projectpartners</i>	<i>status</i>
Programma Netwerkversterking	Versterken netwerk op regionale schaal zowel binnen AgriFood als door cross-overs met andere sectoren	Stichting AgriFood ism KvK, Syntens, Industriële Kringen en ondernemersverenigingen e.d.	O
Realiseren Frontoffice met makel-schakelcapaciteit	Op tot op bedrijfsniveau kunnen realiseren van samenwerkingen zowel binnen AgriFood als door cross-overs met andere sectoren	Stichting AgriFood ism Provincie en BOM	O

Actielijn 2.3: Realisatie van AgriFood Innovatie Motor (werknaam)

<i>Uitvoeringsprojecten</i>	<i>Doelstelling</i>	<i>Projectpartners</i>	<i>status</i>
Ontwikkeling Instrumentarium AgriFood Innovatie Motor (werknaam)	Inhoudelijk concept gericht op innovatiebegeleiding	Stichting AgriFood	
Realisatie AgriFood Innovatie Motor (werknaam)	Innovatiefaciliteit gericht op het verhogen van het aantal succesvolle innovaties.	Stichting AgriFood	

Actielijn 2.4: Realisatie van een sluitende en toegankelijke kapitaalstructuur voor startende en als bestaande bedrijven gericht op het financieren van zowel transitie als innovatie.

<i>Uitvoeringsprojecten</i>	<i>Doelstelling</i>	<i>Projectpartners</i>	<i>status</i>
Realisatie van een sluitende kapitaalstructuur	Beschikbaarheid van financieel instrumentarium per ontwikkelingsfase	BOM, Provincie, Ondernemerslift+	I
Verbetering van toegankelijkheid van financieel instrumentarium	Toegankelijkheid van financieel instrumentarium verbeteren	BOM, Provincie, Ondernemerslift+, BZW	I

Programmalijs Innovation

Innovatieclusters, Excellente toepassing van kennis, onderzoeksfaciliteiten programma's sleutelgebieden

Actielijn 3.1: Realisatie van innovatieclusters.

<i>Uitvoeringsprojecten</i>	<i>Doelstelling</i>	<i>Projectpartners</i>	<i>status</i>
Innovatiecluster gericht op het gebied van Voeding/Gezondheid/Lifestyle in 's Hertogenbosch.	Realiseren open innovatiecluster mede als vervolg op Fhealinc met oa. het Obesity Lifestyle Intervention Centre (OLIC) en Eureka-I-Lab. En de proeftuin "Cure and Care Parc Zwanenberg" in Oss	JBZ e.a. 's-Hertogenbosch Oss	O
Innovatiecluster op het gebied van valorisatie van (dierlijke) bijstromen; in Cuijk	Realiseren van deels open innovatiecluster met onderzoeksfaciliteiten	Teeuwissen Groep, HAS ROC Leigraaf, gem. Cuijk e.a.	O
Innovatiecluster Centre for Open Food&Health Innovation (COFHI) in Boxmeer.	Realisatie open innovatiecluster op het gebied van foodprocessing.	Marel-Stork, HAS e.a.	O
Innovatieclusters op het gebied van eiwitverrijking (nieuwe eiwitten) en duurzame ontwikkeling eiwitproducten waaronder het Insectcentre en Insectlab (Initiator: Attero in 's-Hertogenbosch) en de Brabantse Bonen Burger (Initiator Dalco Foods in Oss).	Realisatie Insectlab en InsectCentre in 's Hertogenbosch;	HAS, Attero, Venik, WUR e.a.	O
	Realisatie Platform voor duurzame ontwikkeling van eiwitproducten in Oss	Dalco Food, telers, HAS, ZLTO e.a.	U
Innovatieclusters op het gebied van lifesciences in Oss en 's Hertogenbosch	Doorontwikkeling Pivot Park Westertoren Innovation Centre (WiTC)	BOM, MSD e.a. WiTC	U
			U
Innovatiecluster op het gebied van o.a. specialistische voeding en vitaal gedrag in Veghel.	Realisatie open innovatiecluster mede in samenwerking met Ziekenhuis Bernhoven oa pilot pré- en post-operatieve voeding.	Hutten catering, Ziekenhuis Bernhoven.	U

Actielijn 3.2 Realisatie van een kennis- en businesscentrum AgriFood

<i>Uitvoeringsprojecten</i>	<i>Doelstelling</i>	<i>Projectpartners</i>	<i>status</i>
Haalbaarheidstudie kennis- en businesscentrum	Functionaliteit en haalbaarheid vaststellen	Avans, HAS e.a.	I

Actielijn 3.3 Realisatie van kennisclusters en uitvoeringsconsortia en ondersteuning van uitvoeringsprogramma's op sleutelgebieden

Sleutelgebied Duurzame Waardeketens

<i>Uitvoeringsprojecten</i>	<i>Doelstelling</i>	<i>Projectpartners</i>	<i>status</i>
Real Food Point	Ontwikkelen nieuw sourcingsconcept in de real food markt	Ondernemer, ZLTO	O
Rechtstreeks	Ontwikkeling franchiseformule en – organisatie voor producten van het land.	Ondernemer, ZLTO	O
Ketenontwikkeling Vlees uit Natuurgebieden	Ontwikkelen van een ketenorganisatie voor het produceren en distribueren van natuurvlees.	Coöperatie NatuurVlees	U
Streekmerk op de kaart	Ontwikkeling regionaal streekmerk	Vers van Hier (Boekel), Heerkens, Hutten, telers, ZLTO	U
AgroFoodLab - project Kersenteelt	Op innovatieve wijze realisatie van uitbreiding kersenteelt binnen Maashorst	Maashorstboeren (trekker), gemeente Uden, ondernemer Maashorst, Greenery e.a.	I
Eetcubator	Ontwikkelcentrum voor food	Ondernemer, HAS, Avans KW1 College e.a.	O
Landerij van Tosse	Realisatie vernieuwende verbindingen stad-platteland	St. Landschapsbeheer, gem. Oss, Provincie, ondernemer, HAS, Dichterbij.	U
Plantparadise	Marktgeraad maken van een nieuwe supply chain voor het kweken, verhandelen en leveren van groente, fruit, kruiden en sierteelt.	Ondernemers, HAS,	O
MVO expeditie Food	Ondersteunen bedrijven bij verder ontwikkelen van duurzaamheidsinitiatieven	HAS, MVO Nederland branchever. VBZ	U
Duurzaamheid in keten van fruit en groenteverwerkende industrie.	Inzichtelijk maken van duurzaamheids-performance van gerealiseerde als nog te realiseren duurzaamheidsinitiatieven	Vigef (branche-org)	U

Bodem en watersysteem als basis voor duurzame landbouw (o.a. gericht op het verminderen van de belasting op grond- en oppervlaktewater en op het realiseren van klimaatbestendige gebiedsspecifieke oplossingen voor de bedreigde zoetwatervoorziening)	Stimuleren duurzaam bodembeheer en robuust watersysteemherstel (waterkwaliteit).	Waterschap Aa&Maas, BMF, ondernemersgroep ZLTO e.a.	
---	--	---	--

Sleutelgebied Voeding en Gezondheid

<i>Uitvoeringsprojecten</i>	<i>Doelstelling</i>	<i>Projectpartners</i>	<i>Status</i>
Beter Eten Beter Leven	Ontwikkelen en realiseren van nieuwe foodconcepten in zorgsector	Prov.Raad Gezondheid, Brabant Zorg, Diverzio, WUR, ondernemer, ZLTO	U
Ontwikkeling producten voor mensen met slikproblemen	Productontwikkeling	HAS, Vatalis Zorggroep, cateraar	O
Specialistische menukaarten	Ontwikkeling van 4 menukaarten gericht op specialistische voeding voor ouderen, oncologiepatiënten en mensen met allergie en obesitas	JBZ, Hutten, WUR e.a.	O
Stevia	Ontwikkeling van een productieketen voor suikervervangers voor toepassing in health	Ondernemers, TNO, Avans, HAS, ZLTO e.a.	U
Healthy Fruit Snacking	Concept-ontwikkeling voor gezonde, gedroogde exotische snacks en op basis van Hollandse producten (peren, asperges)	Ondernemers, telers, ZLTO	U
Kenniscluster Ideale Diervoeding	Consortiavorming rondom nieuwe diervoedingsconcepten	Voerleveranciers, HAS, Feed Design Lab, WUR, ondernemersgroep ZLTO,	I
Programma One Health	Programma gericht op integrale uitvoering van relatie dierlijke en humane gezondheid (gezonde mensen, gezonde omgeving en gezonde dieren). Diverse deelprojecten	Prov.Raad Volksgezondheid, GGD, Brab.Keninisnetwerk Zoönosen, Provincie Noord-Brabant, voerleveranciers, dierenartsen, ZLTO	U
Verfrissend Zorglandschap	Crossovers realiseren op het gebied van gezonde voeding/leefstijl/zorg in relatie tot natuur + daarmee attractieve	Ziekenhuis Bernhoven (trekker), gemeente Uden, provincie,	U

	vestigingslocatie bieden voor die activiteiten.	Stuurgroep De Maashorst, ondernemers, HAS	
--	---	---	--

Sleutelgebied Technologie en Logistiek

<i>Uitvoeringsprojecten</i>	<i>Doelstelling</i>	<i>Projectpartners</i>	<i>Status</i>
Vers Vries Coatings	Concept-ontwikkeling door toevoeging natuurlijke coating over maaltijden	Meerdere ondernemers	U
Bernhoven@Home	Kennis, diensten en service vanuit ziekenhuis en diagnostisch centrum via online-applicatie	Hutten, WUR, HAS, CZ, Sermos e.a.	U
Development center Packaging	Kennis- en productontwikkeling	HAS, ondernemer, Design Academy. ea	I
Kenniscluster Ontwikkeling Logistieke Hotspots	Consortiavorming rondom nieuwe distributieconcepten	Bedrijfsleven, overheden, kennisinstellingen	I
Programma Smart Farming	Programma gericht op toepassing van precisielandbouw en geo-informatie	Ondernemersgroepen ZLTO, kennisinstellingen, bedrijfsleven	O
Cross-over Agrifood en ICT i.s.m. de Jamfabriek	Ontwikkelen en uitvoeren van een strategische agenda voor de cross-over ICT/technologie/Creatieve sector en agrifood	Tribal, Digibiz, Avans, BIM, gem. s Hertogenbosch.	O

Sleutelgebied Biobased en Groene Energie

<i>Uitvoeringsprojecten</i>	<i>Doelstelling</i>	<i>Projectpartners</i>	<i>Status</i>
Biomineralenfabriek Cuijk	Opwaarderen van voorgedroogde dierlijke mest tot hoogwaardige bio-mineralenkorrel	Essent, ZLTO	O
Kenniscluster Duurzaam Ontwerpen, Ontwikkelen en Bouwen in agrifood	Nieuwe innovatieve duurzame bouwconcepten in agrifood (zowel stallen, kassen, gebouwen).	Dome X (Oss) met diversiteit aan betrokken bedrijven en instellingen	I
Algendak	Mestverwaarding via de kweek van algen als basis voor diervoeding	ondernemers	O
Asbest eraf, Zonnepanelen erop	Vervanging van asbestdaken door zonnepanelen op agrarische gebouwen	ZLTO, verzekeraars, asbestverwijderaars, e.a.	U

International Insectcenter en Insectlab	Onderzoeksbedrijf voor grootschalige insectenweek (productie en processing)	Attero, HAS, WUR, Venik Coppens diervoeding e.a.	O
Ontwikkeling duurzame regionale producten op basis van reststroom levensmiddelen	Opzetten nieuwe keten rondom verwaarding reststromen productieproces groeten en fruit.	Ondernemers, telers, ZLTO, HAS.	U
Vergroening WKK	Verwaarding van restproducten van natuur en landschapsonderhoud	Ondernemersgroep ZLTO	O
Carbon Credits	Systematiek ontwikkelen om CO2 productie op agrarische bedrijven vast te leggen en vervolgens CO2 productie te stimuleren.	WUR, Alterra, CLM, Ondernemersgroep ZLTO	O
Realisatie Biobased Ontwikkelingservice Noordoost Brabant,	Platform gericht op stimuleren biobased economy.	BOM, SER Brabant, alle gemeenten regio Noordoost Brabant, Essent, Van Maris Projects, HAS, Helicon	O
Mineralen Initiatief Coöperatie (MIC) te Odiliapeel en omgeving	Dierlijke mest verwerken tot droge mestkorrels en biogas.	80 veehouders (Odiliapeel en omgeving)	I

Programmalijs Basics;

Toplocaties, Vestigingsklimaat, Mobiliteit, Verbinding Stad-Platteland en Waardering

Actielijn 4.1: Realiseren van 5 toplocaties die fungeren als fysieke centra voor vernieuwing.

<i>Uitvoeringsprojecten</i>	<i>Doelstelling</i>	<i>Projectpartners</i>	<i>Status</i>
Ontwikkeling Willemspoort Food&Health Campus	Realisatie toplocatie. Diverse faciliteiten realiseren t.b.v. innovatieve bedrijvigheid in Food&Health (onderwijs, R&D, huisvesting etc.)	ZLTO, HAS, Jeroen Bosch Ziekenhuis, gemeente 's-Hertogenbosch, BOM, BIM e.a.	O
Doorontwikkeling Pivot Park	Realisatie toplocatie. Ontwikkeling van 'draai-punt' voor ondernemers in Life Science (community)	Bedrijven, gemeente Oss, BOM e.a.	U
Foodpark Veghel	Realisatie toplocatie. Attractieve vestigingsplaats (met bijbehorende voorzieningen) bieden voor activiteiten AgriFood.	gemeente Veghel, regio, provincie, ondernemers e.a.	O

Zorgpark Uden	Realisatie toplocatie. Ontwikkeling van attractieve vestigingsomgeving voor activiteiten op het gebied van zorg en gerelateerde voorzieningen.	Ziekenhuis Bernhoven, gemeente Uden, provincie, ondernemers	U
Health Campus Boxmeer	Realisatie toplocatie. Ruimtelijke concentratie van medisch georiënteerde initiatieven.	gemeente Boxmeer, Pantein, Hansa Oncology Clinic, Maasland Ziekenhuis e.a.	U

Actielijn 4.2: Realiseren van een innovatiebevorderend vestigingsklimaat

<i>Uitvoeringsprojecten</i>	<i>Doelstelling</i>	<i>Projectpartners</i>	<i>Status</i>
Programma Breedband Buitengebied	Ontwikkelen van een aanpak die aan leg van breedband-internet in de zgn. witte en grijze gebieden in de regio haalbaar maakt door financieringscapaciteit en inzet te bundelen van inwoners, aan te sluiten bedrijven en partners die in diverse aspecten van aanleg, beheer en doorontwikkeling voorzien.	Provincie, gemeenten, ZLTO, bedrijfsleven e.a	O
"Versterk de smaak van morgen"	Innovatieklimaat voor MKB in Agro&Food binnen Noordoost Brabant en Vlaanderen versterken + grensoverschrijdende innovatietrajecten stimuleren	Gemeente Veghel (trekker), gem. Tienen en St. Truiden, POM Vlaams Brabant, Proefcentrum Fruitteelt St. Truiden	O
FoodWorld/Noordkade	Realisatie van nieuwe initiatieven op gebied van Food & Cultuur en daarvoor aansprekende omgeving/vestigingsplaats	Ondernemers, gemeente Veghel, Provincie, e.a.	U

Actielijn 4.3: Uitvoering geven aan maatregelenpakket voor de realisatie van regionale bereikbaarheids- en mobiliteitsopgaven.

<i>Uitvoeringsprojecten</i>	<i>Doelstelling</i>	<i>Projectpartners</i>	<i>Status</i>
Infra/Ruimtelijke Ordening/Logistiek:	Ontwikkeling en versterking A2-zone Noordoostcorridor N279	Rijk, Multimodaal coördinatie- en	I/O/U

	A50 Eindhoven-Oss Gebiedsopgave N65 Gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat (GOL) Extra aansluiting A59 – Heesch West Verkenning A77 als economische ontwikkelas	adviescentrum (MCA-Brabant), provincie, gemeenten, containerterminals, vervoerders	
Water/Logistiek:	Omlegging Zuid-Willemsvaart Bereikbaarheid Zuidoost-Brabant over water (Berzob) fase 2 Havens Oss en Veghel Sluis Grave Containerterminal haven Oss		
Spoor/Openbaar Vervoer/Fiets:	Nachtnet Programma Hoogfrequent Spoor (PHS) Verruiming capaciteit Maaslijn Nieuwe spoorstations Opwaardering spoor 's-Hertogenbosch-Nijmegen Hoogwaardig Openbaar Vervoer (HOV) snelfietsroutes	Rijk, provincie, gemeenten, NS, prorail, Veolia, Gelderland, Limburg	I/O/U
Realisatie regionaal mobiliteitsplatform	Delen en afstemmen van duurzame mobiliteitsinitiatieven	Ondernemers, overheden, kennisinstellingen en betrokken intermediairs	I
Ontwikkeling logistieke hotspots	Nieuwe of verbeterde distributie- en transportmodaliteiten	Ondernemers, overheden w.o. gem. Veghel en Oss	O
Ontwikkeling Duurzaam Maatregelpakket	Opstellen van regionale maatregelen om mobiliteit te voorkomen, verkorten, veranderen en verschonen	Overheden, Ondernemers, Onderwijs en overige organisaties	O

Actielijn 4.4: Realiseren van duurzame verbindingen tussen natuur, water, stad en dorp en economie.

<i>Uitvoeringsprojecten</i>	<i>Doelstelling</i>	<i>Projectpartners</i>	<i>status</i>
Platform Groene Ruimte	Voor de transitie van het landelijk gebied: 1. Ontmoetingsplaats en inspiratiepodium	Overheden, Ondernemers, Onderwijs en overige organisaties	I

	2. Overlegtafel		
Inpassing BZV (Brabantse Zorgvuldigheidsscore Veehouderij) (- overlegtafel werkgroep BZV, landschappelijke inpassing en Stuurgroep Dynamisch Platteland - Provinciale Verordening Ruimte)	Deelname (ambtelijk en bestuurlijk vanuit regio) in totstandkoming extra-criteria of maatlat, bij vergroting agrarische bedrijfsruimte en/of bij vernieuwing van de bedrijfsvoering via vergunningstelsel door de provincie.	Wergroep Lokale Inpassing, provincie Brabant, afzonderlijke gemeenten	U
Cittaslow Noordoost Brabant	Cittaslow is een internationaal keurmerk voor 'streekeigen' gemeenten. NO-Brabant kan de eerste regio worden die voldoet aan de gestelde eisen!	Gemeente Bernheze, 5*NoB	I
Kansenverkenning Bruine Biobased Economy	Circulaire economie bevorderen vanuit het mestvraagstuk (mestverwerking). Betreft een onderwerp vanuit milieuvraagstukken rondom veehouderij. Potentiële innovaties en toegevoegde waarde voor een circulaire economie maken dit thema interessant.	Thema Energie & Duurzaamheid (!), themamanager 5*NoB	I
Groen-Blauwe Structuren (GBS) (- overlegtafel werkgroep landschap - kansenverkenning GBS)	Realiseren van meer regionale samenhang en een versnelling bij de uitvoering van de verbindingen tussen de grote, groene gebieden in Noordoost Brabant.	Thema Omgeving en Water	O
Vervolg Groen-Blauwe Structuren	Uit de eerste fase komen projectactiviteiten voort, nl. de 9 gebiedsopgaven. Ook de studie aan weerszijden van de Maas kan daar een activiteit zijn, waarbij landschapsontwikkeling, waterveiligheid, agrarische bedrijvigheid en toerisme, recreatie en cultuurhistorie samengaan.	9 subregionale ontwikkelingen	O / U
Vizier Vernieuwend Veehouden	Doel: het beeld dat de "buitenwereld" heeft van de intensieve veehouderij positief bijstellen.	5*nob (alliantiemakelaar & communicatie), ZLTO, Netwerk De Peelhorst	U
Begeleiding Probiotica en Vair	Uitrol van stalconcept Probiotica (Nistelrode) en Vair Varkenshuis (Keldonk) oa middels status 'proeftuin"	5*nob i.s.m. de betreffende ondernemers, LIB, Netwerk De Peelhorst, Gemeente Bernheze, Provincie NB,	O

		Bernhezer Buitenwacht, Colt Katwijk.	
Ondernemende EHS	Realisatie EHS middels integratie natuurproductie in agrarische bedrijfsvoering	ZLTO, Provincie, natuur-/terreinbeheerders e.a.	O
Aware	promotie van duurzaam geproduceerd varkensvlees gericht op Nederlandse consument (en jeugd) om het imago van varkensvlees te verbeteren en informatie te verschaffen over de bovenwettelijke duurzame productie van varkensvlees (in het bijzonder dierenwelzijn zoals het 1 ster vlees).	Europese Commissie, Dienst Regelingen, de ZLTO, producentengroep van varkenshouders	O
Programma "Boeren met Buren" (incl. gebiedsdialogen)	Aanpak voor bedrijfsontwikkeling op individueel bedrijfsniveau op 4 niveau's: - Dichtbij huis (buren), woongenot, veiligheid, gezondheid. - Gebied (omgeving), leefbaarheid, natuur en landschap. - Provincie (milieubeleid), milieu, water, emissies. - Landelijk (milieubeleid), emissies	ZLTO, Provincie Noord Brabant, Vereniging Brabantse gemeentes, Verbond van den Bosch, kennisinstellingen, banken e.a.	
Programma Pure Hubs	Realisatie Verbinding Stad-Platteland door ondernemende initiatieven mogelijk te maken	Provincie, HAS, ZLTO, Vrijetijdshuis Brabant, SRE e.a.	U
Cuijk – Essent	Creëren van een biomassaketen, nl. het verwaarden en gebruiken van biomassa in een keten van bedrijven en installaties op Biobased park Cuijk.	Essent, gemeente Cuijk, e.a.	I/O/U
Algendak	Verwaarden van mest voor de kweek van algen die als "schone" voeding weer gebruikt kunnen worden als diervoeding. Betrekken van (innovatieve en/of crossover) bedrijven is gewenst, zoals een vacuümdroger.	Gemeente Berlicum, Heibouw, Van Maris, e.a.	I/O/U
Vezels uit Varkensmest	Ontwikkelen van papier uit varkensmest.	HAS, Ondernemer, regio	I/O/U

Actielijn 4.5: Realiseren van acties uit het Uitvoeringsprogramma 5* Noordoost Brabant Werkt! 2013-2015.

<i>Uitvoeringsprojecten</i>	<i>Doelstelling</i>	<i>Projectpartners</i>	<i>status</i>
Actieplan sector zorg en welzijn Noordoost-Brabant met deelprojecten als strategische personeel-splanning, passend opleidingsaanbod, mobiliteit	Goed en voldoende personeel voor werkgevers in zorg en welzijn in Noordoost-Brabant	Ondernemers, onderwijs en overheden in 5* NOB Werkt!	O
Acties in sector techniek Noordoost-Brabant met o.a. techniekpromotie, doorlopende leerroutes VMBO-MBO	Goed en voldoende personeel voor werkgevers in techniek in Noordoost-Brabant	Ondernemers, onderwijs en overheden in techniekplatforms, toptechniek in bedrijf, 5* NOB Werkt!	U
Actieplan sector services Noordoost Brabant	Goed en voldoende personeel voor werkgevers in services (o.a. schoonmaak, beveiliging, catering, etc.) in Noordoost-Brabant	Ondernemers, onderwijs en overheden in 5* NOB Werkt!	O
Versterking werkgeversnetwerken en vraagbundeling personeelsbehoeften in speerpuntsectoren.	Goed en voldoende personeel voor werkgevers in de speerpuntsectoren	Ondernemers in 5* NOB Werkt!	O
Iedereen doet Mee in de speerpuntsectoren (regionale crisisaanpak) met instrumenten als startersbeurs Noordoost-Brabant en instroomarrangementen in de speerpuntsectoren	150 startersbeurzen (werkervaringsplaats voor jongeren bij werkgevers) Instroomarrangement voor 240 werkzoekenden	Ondernemers, onderwijs en overheden in 5* NOB Werkt!	O
Acht lokale en regionale arbeidsmarktprojecten 5* Werkt: Zaait en Oogst (stimuleringsregeling 5* NOB Werkt!)	Aanpak van acht lokaal-regionale arbeidsmarktknelpunten in de regio.	Ondernemersverenigingen, kenniscentra, overheden, onderwijs, 5* NOB Werkt.	U
Kennisnetwerken Duurzame inzetbaarheid, sociale innovatie en andere aspecten strategisch HRM beleid (link met Programmaliijn People - Actielijn 1.1)	Kennisuitwisseling	BZW, 5*NOB Werkt!	I

Bijlage: Investeren in Ontwikkeling

Genoemde programmalijnen resulteren in het volgende **indicatieve** ontwikkelingsbudget dat noodzakelijk is voor de jaren 2014, 2015 en 2016;

1	Programmalijn People	€ (x 1 mln)	Toelichting
1.1	Actielijn: Verbetering match vraag en aanbod kwalitatief en kwantitatief.	1,1	Deels beschikbaar via 5*NOB Werkt!
1.2	Actielijn: Aansluiting opleidingenaanbod bij (toekomstige) behoefte bedrijfsleven en loopbaanperspectief.	1	Deels beschikbaar via 5*NOB Werkt!
1.3	Actielijn: Realisatie opleiding(en) Food/Foodmarketing/Foodketen	0,5	Investering in ontwikkeling
1.4	Actielijn: Ontwikkeling van Opleiding- en kenniscentrum Smart Agri Technologies	0,5	Ontwikkel- en innovatiemiddelen
1.5	Actielijn: Bevorderen van ondernemendheid in de regio.	1	Ontwikkel- en op uitvoeringsgerichte middelen, deel reeds beschikbaar via Ondernemerslift+
	Programmamanagement	0,15	Programmaontwikkeling en –uitvoering, monitoring

2	Programmalijn Business	€ (x 1 mln)	Toelichting
2.1	Actielijn: meer startende en groeiende innovatieve AgriFoodbedrijven	4	Deels beschikbaar via Ondernemerslift+ incl. business development
2.2	Actielijn: netwerkversterking gericht op samenwerking in de agrifoodketen en met andere sectoren in de regio.	0,4	Ontwikkel- en uitvoeringsbudget, makel- en schakelcapaciteit
2.3	Actielijn: Realisatie van AgriFood Innovatie Motor (werknaam)	1,5	Investering in ontwikkeling en uitvoering (incl. ondernemersbegeleiding)
2.4	Actielijn 2.4: realisatie van een sluitende en toegankelijke kapitaalstructuur	0,1	Ontwikkel- en innovatiemiddelen Deels beschikbaar via Ondernemerslift+
	Programmamanagement	0,3	Programmaontwikkeling en –uitvoering, monitoring

3	Programmaliijn Innovation	Investering € (x 1 miljoen)	Toelichting
3.1	Actielijn: Realisatie van innovatieclusters.	1	ontwikkelbudget
3.2	Actielijn: Realisatie van een kennis- en businesscentrum AgriFood	0,5	Investering in ontwikkeling Deels beschikbaar via Ondernemerslift+
3.3	Actielijn 3.3: Realisatie van kennisclusters en uitvoeringsconsortia ondersteuning van uitvoeringsprogramma's in 4 sleutelgebieden:	6	Projectontwikkeling en projectbijdragen; 0,5 per jaar per sleutelgebied (4) . Deel beschikbaar via REAP-middelen
3.4	Actielijn: Bevorderen van facility sharing op het gebied van laboratoria en diensten.	0,3	Investering in ontwikkeling (vouchersysteem) en matchmaking
	Programmamanagement	0,3	Programmaontwikkeling en –uitvoering,monitoring

4	Programmaliijn Basics Toplocaties, Vestigingsklimaat, Mobiliteit, Verbinding Stad-Platteland.	Investering € (x 1 miljoen)	Toelichting
4.1	Actielijn: Realiseren van 5 toplocaties die fungeren als fysieke centra voor vernieuwing.		
4.2	Actielijn: Realiseren van een innovatiebevorderend vestigingsklimaat.		
4.3	Actielijn: Uitvoering geven aan maatregelenpakket voor de realisatie van de regionale bereikbaarheids- en mobiliteitsopgaven.		
4.4	Actielijn: Realiseren van duurzame verbindingen tussen natuur, stad en dorp en economie.		
4.5	Actielijn: Realiseren van de acties in het Uitvoeringsprogramma 5* Noordoost Brabant Werkt! 2013-2015 door werkgevers, onderwijs en overheden	1	Deels beschikbaar via 5*NOB Werkt!
	Programmamanagement:	0,3	Programmaontwikkeling en –uitvoering,monitoring

5	Communicatie Data, Branding, events, herkenning en erkenning	Investering € (x 1 miljoen)	Toelichting
5.1	Actielijn: Opbouwen data- en informatieset AgriFood en opzetten monitoringsprogramma	0,1	Onderzoek en monitoring
5.2	Actielijn: Ontwikkelen en uitvoeren van een communicatieplan	1	Ontwikkeling en uitvoering
5.3	Actielijn: Samenhangend uitvoeringsplan gericht op evenementen en festivals die de doelstellingen van AgriFood versterken.	0,5	Ontwikkeling en projectbijdragen.
	Programmamanagement	0,3	Programmaontwikkeling en –uitvoering, monitoring

Bijlage:

Samenstelling Strategisch Beraad

September 2013

Mevr. I. Adema, Burgemeester gemeente Veghel
Dhr. P. Beckers, Lid Raad van Bestuur VION NV
Mevr. W. Buijs-Glaudemans, Burgemeester gemeente Oss
Dhr. B. van der Els, CEO Heijmans NV
Dhr. J. van der Hoeven, Directeur Westertoren Innovation Centre
Dhr. H. Hoskam, Algemeen Directeur Kamer van Koophandel Brabant
Dhr. J. Laham, President Teeuwissen Holding BV
Mevr. E. Lemkes-Straver, Algemeen Directeur ZLTO
Dhr. P. Maas, Burgemeester gemeente Sint Oedenrode
Mevr. M. Mol-Arts, MSD General Manager Bestuursvoorzitter location Oss.
Dhr. J. Pelle, Algemeen Directeur BOM
Dhr. D. Pouwels, voorzitter College van Bestuur HAS Hogeschool
Dhr. T. Rombouts, Burgemeester gemeente 's-Hertogenbosch, tevens voorzitter.
Dhr. K. van Soest, Burgemeester gemeente Boxmeer
Dhr. K. Slippens, Directievoorzitter Sligro Food Group NV
Dhr. W. Spaan, Voorzitter Raad van Bestuur Jeroen Bos Ziekenhuis
Dhr. P. van Summeren, Voorzitter College van Bestuur ROC de Leijgraaf
Dhr. D. Zijderveld, lid College van Bestuur Avans Hogeschool